

Delinqüència juvenil

Marcelo F. Aebi

PID_00189342

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. Definició	7
2. La mesura de la delinqüència juvenil	9
3. L'extensió de la delinqüència juvenil	13
4. Teories criminològiques aplicades a la delinqüència juvenil	15
4.1. Teoria de la tensió	20
4.2. Teoria de l'aprenentatge social	22
4.3. Teoria del control	26
4.4. Teoria de l'etiquetatge	29
4.5. Teories del curs de vida	30
4.5.1. La delinqüència en l'adolescència i l'edat adulta	30
4.5.2. La violència durant la primera infància	33
4.6. Teories situacionals	37
5. Factors de risc i factors de protecció	40
5.1. La família	40
5.2. L'escola	44
5.3. El barri	45
5.4. Els iguals i les bandes juvenils	49
6. La teoria general de la delinqüència juvenil d'Agnew	51
7. La prevenció de la delinqüència juvenil	55
Resum	57
Exercicis d'autoavaluació	59
Solucionari	61
Glossari	62
Bibliografia	64

Introducció

L'objecte d'estudi d'aquest mòdul són els comportaments antisocials fets per menors d'edat. Alguns d'aquests comportaments constitueixen delictes, i la majoria són fets per adolescents.

En la primera part del mòdul, ens ocuparem de definir la delinqüència juvenil, d'indicar de quina manera es pot mesurar aquest fenomen i dels resultats de les investigacions recents sobre la seva amplitud.

En la segona part, presentarem la manera com les principals teories criminològiques han intentat explicar la delinqüència juvenil. Ens familiaritzarem així amb la teoria de la tensió, la de l'aprenentatge social, la del control, i també amb les teories del curs de vida –un dels vessants de les quals s'ocupa del desenvolupament de la violència des dels primers anys de vida i no solament durant l'adolescència, com ho fan la majoria de teories criminològiques– i les teories situacionals.

En la tercera part, ens ocuparem d'una sèrie de factors de risc i de protecció, que inclouen la família, l'escola, els amics i el barri. En la quarta part, presentarem una teoria general de la delinqüència juvenil –que combina les teories estudiades precedentment i els resultats de les principals recerques empíriques– i parlarem d'alguns dels programes de prevenció de la delinqüència juvenil que han demostrat ser eficaços.

Objectius

En els materials didàctics d'aquesta assignatura, l'estudiant trobarà les eines bàsiques per tal d'aconseguir els objectius següents:

- 1.** Conèixer els instruments utilitzats per a mesurar la delinqüència juvenil i els principals resultats d'aquests instruments.
- 2.** Conèixer la manera com les principals teories criminològiques expliquen la delinqüència juvenil.
- 3.** Conèixer la influència dels principals factors de risc i de protecció de la delinqüència juvenil, i la manera com les principals teories criminològiques expliquen aquesta influència.
- 4.** Conèixer els principals programes de prevenció de la delinqüència juvenil.

1. Definició

L'expressió *delinqüència juvenil* es va popularitzar en català sota la influència de les innombrables publicacions en anglès que fan referència a *juvenile delinquency*; però què significa *delinqüència juvenil*? Per a comprendre'n el significat, resulta apropiat estudiar cada terme d'aquesta expressió per separat.

En català, el terme *delinqüència* té la mateixa arrel que *delicte*, que és la paraula utilitzada per a descriure una infracció penal. El mateix succeeix en altres idiomes derivats del llatí com el castellà (*delincuencia/delito*), el francès (*délinquance/délit*), l'italià (*delinquenza/delitto*) o el portuguès (*delinquência/delito*).

En conseqüència, el terme *delinqüència* fa pensar immediatament en els comportaments **prohibits per la llei** penal.

En canvi, en anglès, el *Webster's New Universal Unabridged Dictionary* defineix *delinquency* com *wrongful, illegal or antisocial behavior* (comportament inic –és a dir, malvat o injust–, il·legal o antisocial). Això significa que el terme *delinquency* és molt més ampli que el terme català *delinqüència*, i cobreix tot tipus de comportaments antisocials –contraris a l'ordre social acceptat per la majoria de la població–, encara que aquests no constitueixin infraccions penals. En anglès, *delicte* es diu *offence*.

No obstant això, el terme *delinquency* és sistemàticament traduït de manera literal com a *delinqüència*, cosa que genera un risc de confusió entre els lectors.

La importància d'aquest risc no ha de ser subestimada, en la mesura que la immensa majoria del coneixement criminològic de caràcter científic prové de textos publicats en anglès.

D'altra banda, en català, el terme *juvenil* fa referència a la joventut, que el *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans* defineix com el “període de la vida entre la infantesa i l'edat madura”. Es tracta d'una definició que no estableix límits precisos d'edat, la qual cosa genera una certa ambigüïtat, augmentada en la pràctica per la tendència a qualificar de joves persones ben entrades en la trentena.

En anglès, el terme *juvenile* té també aquest sentit relativament vague; però, en el llenguatge jurídic, *juvenile* és sinònim de *menor*. Això vol dir que els textos i les investigacions anglosaxones que es refereixen a la delinqüència juvenil tracten dels comportaments antisocials fets per menors d'edat.

A causa de la gran influència que han tingut aquestes publicacions sobre el desenvolupament de la criminologia a escala internacional, l'expressió *delinqüència juvenil* també és utilitzada amb aquest sentit en gairebé totes les publicacions disponibles en idiomes d'arrel llatina. És també amb aquest sentit que serà utilitzada en aquest mòdul.

Això significa que haurem de tenir present constantment que només una part dels comportaments antisocials constitueixen delictes.

En particular, les investigacions empíriques nord-americanes contenen molta informació sobre les anomenades *status offences*, categoria de comportaments que literalment podria ser traduïda com a *delictes d'estatus*, però que preferim traduir com a *contravencions estatutàries*, ja que no són delictes. Es tracta de comportaments que solament poden ser considerats antisocials perquè són fets per menors (és a dir, que estan vinculats a l'estatut, a la condició, de menor d'edat).

Els exemples típics són fugir de casa (*runaway*), faltar a l'escola (*truancy*), no obeir els pares (*incorrigibility*), beure alcohol, no respectar l'hora establerta perquè els menors no estiguin sols al carrer o mantenir relacions sexuals.

En molts estats dels Estats Units, aquest tipus de comportament està previst en lleis o ordenances locals i pot fer que el menor hagi de comparèixer davant un jutge de menors. Aquest no és el cas a l'Europa occidental. No obstant això, la majoria d'aquests comportaments es poden qualificar de *comportaments problemàtics*, i la investigació ha demostrat que solen estar correlacionats amb la delinqüència. Per aquest motiu resulten rellevants per als criminòlegs.

Per finalitzar, assenyalem que la majoria del que es dirà en aquest mòdul es refereix a comportaments fets per adolescents, en particular entre les edats de dotze i disset anys.

2. La mesura de la delinqüència juvenil

La delinqüència juvenil, com la delinqüència en general, pot ser mesurada utilitzant els **indicadors oficials de la delinqüència** –estadístiques policials, judicials i penitenciàries– o per mitjà d'**enquestes de delinqüència autorevelada**. No obstant això, cap d'aquests instruments no proporciona una mesura exacta de la delinqüència.

Pel que fa als indicadors oficials de la delinqüència, cal assenyalar que sovint els menors no apareixen en algunes d'aquestes estadístiques.

Per exemple, a Espanya, l'Anuari Estadístic del Ministeri de l'Interior contenia, fins al 2006, un apartat en el qual s'indicava el percentatge de menors inclosos en les estadístiques de les Forces i dels Cossos de Seguretat de l'Estat, però aquesta informació ha desaparegut des del 2007 juntament amb molta de la informació que es publicava fins a aquest moment, fins al punt que es pot parlar d'una desaparició de les estadístiques policials espanyoles (Aebi i Linde, 2010).

Finalment, els menors institucionalitzats no es troben sota la jurisdicció de l'Administració penitenciària, per la qual cosa no apareixen en les estadístiques penitenciàries; però tampoc no disposen d'una estadística pròpia que podria informar sobre els menors que es troben en institucions tancades.

No obstant això, les estadístiques oficials solament ens proporcionen informació sobre la delinqüència que arriba a coneixement del sistema de justícia penal, i deixen de costat tots els delictes que no són descoberts (la xifra negra de la delinqüència). A més, presenten nombrosos problemes de validesa i fiabilitat, que no desenvoluparem aquí a causa de la poca informació disponible a Espanya referent a això, perquè aquests problemes han estat abordats en altres assignatures i perquè gairebé la totalitat de les dades empíriques que presentarem en aquest mòdul no provenen d'aquestes estadístiques.

En efecte, per intentar solucionar els problemes de validesa i fiabilitat de les estadístiques oficials, els criminòlegs van desenvolupar les **enquestes de delinqüència autorevelada**, les principals característiques de les quals presentem a continuació, resumint el que hem dit en una altra ocasió (Aebi, 2008). La majoria de les investigacions empíriques contemporànies utilitzen aquest tipus d'enquesta.

Per *enquesta de delinqüència autorevelada* entenem una enquesta en la qual se sol·licita a una persona que reveli els delictes que ha comès durant un període determinat.

Lectura recomanada

En el lloc web de l'Institut Nacional d'Estadístiques (www.ine.es), es poden obtenir algunes informacions sobre els menors condemnats.

Lectura recomanada

Per a més informació sobre la validesa i la fiabilitat dels indicadors de la delinqüència, vegeu:

M. F. Aebi (2008). *Temas de criminología*. Madrid: Dykinson.

Enquesta de delinqüència autorevelada

En anglès, es parla de *self-reported delinquency study* i, sovint, s'utilitza l'abreviatura *SRD*. En canvi, la terminologia catalana per a referir-se a aquest tipus d'enquestes no ha estat encara uniformitzada. En aquest mòdul, utilitzarem l'expressió *enquesta de delinqüència autorevelada*, encara que cal indicar que també s'utilitza l'expressió *enquesta d'autoinforme*.

L'enquesta de delinqüència autorevelada va ser utilitzada, per primera vegada, als Estats Units en la dècada de 1940 i es va transformar ràpidament en un indicador molt valorat per la criminologia anglosaxona.

De manera simplificada, el mètode consisteix a formular a l'enquestat una sèrie de preguntes –oralment, per escrit o amb un ordinador– sobre les seves activitats delictives. En conseqüència, la validesa de l'enquesta depèn, en gran part, del qüestionari utilitzat.

Ara bé, no totes les investigacions utilitzen el mateix qüestionari. Sovint els investigadors que se serveixen d'aquest instrument intenten millorar el qüestionari agregant, modificant o suprimint preguntes. Per aquest motiu, les conclusions sobre la validesa d'una enquesta no són fàcilment generalitzables. No obstant això, diversos estudis han investigat amb molt de detall la validesa de les enquestes de delinqüència autorevelada¹ i n'han assenyalat els defectes principals, que resumim a continuació.

⁽¹⁾La nostra presentació se sustenta principalment en les revisions de la bibliografia de Hindelang, Hirschi i Weis (1981), Huizinga i Elliot (1986), Junger-Tas (1989), Junger-Tas i Marshall (1999), i Killias (2001, cap. 2).

1) En primer lloc, les enquestes de delinqüència autorevelada han produït resultats vàlids amb mostres compostes per adolescents, però aquest no ha estat el cas amb mostres d'adults, en particular si aquests han tingut contactes amb la policia.

Excepcions

Les úniques excepcions a aquesta tendència provenen de contextos molt particulars, per exemple quan l'enquesta es duu a terme en una presó o amb una mostra de toxicòmans que saben que els investigadors controlaran també els seus antecedents policials.

Tant per als adults com per als estudiants universitaris, els problemes de validesa semblen estar relacionats amb el concepte de **desitjabilitat social** (*social desirability*), que faria que els grups de persones poc implicades en la delinqüència d'una certa gravetat es presentessin com a individus ben integrats en la societat. Així, i atès que la delinqüència és un comportament contrari a les normes de la vida en societat, aquestes persones serien particularment reticents a confessar els seus delictes.

2) En segon lloc, hi ha una certa confusió entre els conceptes de **prevalença** i d'**incidència** de la delinqüència, de manera que de vegades no se sap amb certesa quin dels dos s'està mesurant. Aquesta confusió s'agreuja en els casos en què els períodes de referència per a mesurar aquests conceptes no han estat establerts clarament.

Així, les enquestes que indiquen que la major part dels enquestats han comès algun delictes se solen referir a la prevalença vida (que correspon a preguntes del tipus “Alguna vegada s’ha quedat amb alguna cosa que no li pertanyia?”), mentre que el percentatge descendeix ràpidament quan s’estudia la prevalença durant l’últim any i els resultats són completament diferents quan s’estudia la quantitat (incidència) de delictes comesos per cada persona.

Referent a això, els problemes d’incidència són particularment importants quan la mostra està composta per persones molt implicades en la delinqüència. En efecte, quan un comportament arriba a ser un hàbit, és difícil per al seu autor establir-ne la freqüència exacta.

3) En tercer lloc, s’han assenyalat problemes relacionats amb **la localització dels successos en el temps**.

En aquest context, podríem anomenar *confusió temporal* el fenomen que es produeix quan un individu considera que un succés s’ha produït durant el període de referència de l’enquesta quan, en realitat, s’ha produït fora d’aquest període.

Exemple

Un fumador, per exemple, pot dir que fuma un paquet de cigarrets per dia, però difícilment pot recordar la xifra exacta de cigarrets fumats el dia anterior.

Exemple

Per exemple, quan l’enquesta es fa l’any 2012 i es refereix als delictes comesos durant el 2011, però un enquestat indica un furt que va cometre a finals del 2010.

4) En quart lloc, i respecte del mètode d’administració de l’enquesta, el qüestionari escrit planteja problemes quan en la mostra es troben **persones il·letrades o analfabetes**. En aquest cas, l’investigador està obligat a excloure aquestes persones de les anàlisis –procediment que redueix la representativitat de la mostra– o a substituir el qüestionari per una entrevista. L’inconvenient és que els problemes d’analfabetisme se solen descobrir en controlar els qüestionaris ja respostos o en dur a terme les primeres anàlisis de dades, i en aquest moment, si el qüestionari va ser respost de manera anònima, és impossible tornar a trobar la persona enquestada per a sotmetre-la a una entrevista. En aquesta perspectiva, la investigació assenyalava que, almenys amb les mostres d’adolescents, el fet que es respongui al qüestionari de manera anònima o no, sembla tenir poca influència sobre l’honestedat de les respostes.

5) En cinquè lloc, **la manera com són formulades les preguntes** és de suma importància. En efecte, si les preguntes estan redactades de manera ambigua, les persones poden revelar comportaments que en realitat no corresponen al comportament delictiu que es vol analitzar. D’altra banda, quan la formulació intenta banalitzar un comportament greu –per no intimidar l’enquestat amb una pregunta massa frontal– es corre el risc de tenir un nombre elevat de respostes positives de part de persones que, en realitat, no han comès el delictes en qüestió.

6) En sisè lloc, s’ha posat l’accent en un problema relacionat amb l’**ambigüitat d’algunes situacions de la vida quotidiana**. En efecte, un comportament pot ser interpretat de manera molt diferent pels seus actors i observadors, de ma-

nera que els uns poden considerar-lo un delictes i els altres no. D'aquesta manera, la fiabilitat d'una enquesta de delinqüència autorevelada és de vegades discutible.

Exemple

Hindelang, Hirschi i Weis (1981, cap. 5) posen dos exemples: el de l'adolescent que utilitza sense permís el cotxe familiar per a fer un volt i el de les baralles al col·legi. En el primer cas, difícilment es podria parlar de furt o robatori de cotxe, i en el segon –excepte rares excepcions– és difícil considerar petits ajustos de comptes relativament habituals entre nois adolescents companys de col·legi lesions corporals.

7) Finalment, la majoria dels investigadors solen construir **índexs o escales** en els quals es combinen alguns o tots els comportaments inclosos en l'enquesta de delinqüència autorevelada.

L'inconvenient que presenten aquestes escales és que sovint contenen comportaments que no són delictes (per exemple, l'absentisme escolar o les fugides) o que són delictes trivials (per exemple, colar-se en els transports públics). La inclusió d'aquests comportaments implica que moltes vegades les persones que aquestes escales consideren molt implicades en la delinqüència no són més que adolescents que porten un estil de vida lleugerament desviat.

Problema de validesa aparent

Tècnicament, això constitueix un problema de validesa aparent de l'enquesta, ja que aparentment està mesurant la delinqüència, però en realitat no ho fa (vegeu Aebi, 2008, cap. 5).

3. L'extensió de la delinqüència juvenil

La majoria de les investigacions criminològiques sobre la delinqüència juvenil han estat elaborades amb mostres d'adolescents. Els resultats mostren que la majoria dels adolescents cometen delictes.

Així, amb una definició àmplia de *delinqüència*, que inclogui, per exemple, les infraccions a la propietat intel·lectual, gairebé la totalitat dels adolescents serien delinqüents.

Això no és un problema de la generació actual, ja que des de la dècada de 1970, les successives generacions d'adolescents han copiat música il·legalment. L'única cosa que ha canviat és el suport.

En la dècada de 1970 i fins a mitjan 1980 eren els cassets, després van ser els compact disc i actualment són els formats MP3 o similars.

No obstant això, la majoria dels adolescents no comet delictes greus, i la majoria tampoc no comet una gran quantitat de delictes.

En general, la delinqüència augmenta des de l'inici de l'adolescència (als dotze anys) fins als setze o disset anys, quan arriba al màxim, i després comença a descendir.

Finalment, cal apuntar que les recerques longitudinals fetes en alguns països – però fins al moment inexistent a Espanya – indiquen també la presència d'un petit grup d'adolescents (entre el 4% i 10% de la població) que solen ser responsables, aproximadament, de la meitat dels delictes comesos pel conjunt dels adolescents. Aquest grup reduït d'adolescents continuaria cometent delictes durant l'edat adulta i, segons recerques recents, es podria tractar d'un grup que manifesta comportaments violents durant la infantesa.

Observació

Cal recordar aquí que el tipus de delictes comesos pels adolescents pertany al que podríem qualificar de *delinqüència comuna* –delictes contra la propietat, delictes violents, delictes en matèria d'estupefaents–, però que també hi ha altres delictes tan importants com aquests –per exemple, la delinqüència econòmica, la corrupció, la delinqüència ecològica– que no són abordats en aquest mòdul perquè no són comesos per menors, però que constitueixen una part molt important –i sovint gairebé invisible en les estadístiques criminals– de la delinqüència.

A tall d'exemple de l'extensió de la delinqüència juvenil a Espanya, podem esmentar els resultats obtinguts amb la mostra espanyola de la segona enquesta internacional de delinqüència autorevelada. Aquesta enquesta va ser elaborada amb 4.152 menors escolaritzats (el 49,2% dels quals eren homes) amb edats compreses entre els dotze i els disset anys. Segons l'anàlisi de Rechea (2008): "Un 98,8% dels adolescents enquestats ha comès algun acte antisocial o delictiu alguna vegada a la vida i un 72,4% ho ha fet en l'últim mes/any, fonamentalment han usat il·legalment l'ordinador i han consumit alcohol. Malgrat aquestes xifres, les conductes que més alarmen la societat no tenen un nivell tan alt de prevalença; per exemple, només un 22,1% dels joves enquestats ha participat en una baralla alguna vegada a la vida i el 8,1% ho ha fet en l'últim any. La resta de conductes violentes i contra la propietat no superen una prevalença del 5%".

4. Teories criminològiques aplicades a la delinqüència juvenil

Una teoria és una proposta d'explicació d'un fenomen o de les causes d'un fenomen. Una teoria està composta per un conjunt d'hipòtesis vinculades de manera coherent, i destinades a explicar el fenomen en qüestió o les seves causes. Per la seva banda, una hipòtesi és una proposició que postula que el resultat Y es produirà si les condicions $X_1, X_2 \dots X_n$ es produeixen.

En aquest context, cal distingir les **hipòtesis deterministes** de les **hipòtesis probabilistes**.

- Les primeres postulen que el resultat es produirà, necessàriament, quan certes condicions siguin presents.
- Les segones postulen que les probabilitats que el resultat es produeixi augmenten quan certes condicions són presents. La criminologia utilitza hipòtesis probabilistes i, en conseqüència, les seves teories són també probabilistes.

Per exemple, les recerques disponibles suggereixen que el fet que un adolescent visqui en un barri desfavorit augmenta les probabilitats que cometi actes desviats. No obstant això, trobarem sempre adolescents que viuen en barris desfavorits i no cometen actes desviats.

El mateix succeeix en tirar a cara o creu una moneda ja que, tot i que les possibilitats d'obtenir-ne una o l'altra són del 50% i 50%, és fàcil comprovar que podem obtenir llargues sèries de cares o de creus consecutives. Amb tot, si llancéssim la moneda una quantitat prou elevada de vegades, finalment obtindríem una distribució en la qual hi hauria aproximadament la meitat de cares i la meitat de creus.

De la mateixa manera, en comparar grans quantitats de joves que viuen en barris desfavorits i afavorits, les investigacions han constatat que els primers presenten índexs de delinqüència superiors als índexs dels segons.

En el llenguatge de la recerca, una condició és denominada una **variable independent**, mentre que la seva conseqüència és denominada una **variable dependent**.

En l'exemple anterior, la variable dependent és la delinqüència, ja que varia en funció del barri o, dit en altres paraules, depèn del barri. Aquest últim actua com a variable independent ja que –en l'exemple presentat– no depèn d'una altra variable.

El lector haurà comprès, immediatament, la possible complexitat d'aquest tipus de relacions, ja que és possible afirmar que el barri on vivim depèn, almenys en part, del nostre nivell d'ingressos.

Així, el barri es transformaria en variable dependent quan n'estudiem la relació amb el nivell d'ingressos.

Al mateix temps, en molts casos, la relació causal entre les variables no és tan clara com en l'exemple anterior. De fet, en aquest mòdul veurem que moltes teories criminològiques tenen el seu taló d'Aquil·les precisament en les relacions causals que estableixen.

Per exemple, des d'un punt de vista teòric, es pot sostenir que el fet de tenir amics desviats augmenta les probabilitats de cometre actes desviats –cosa que s'explicaria per un fenomen d'aprenentatge de la delinqüència–; però també es pot sostenir que el fet de realitzar comportaments desviats farà que un adolescent sigui rebutjat pels adolescents convencionals i només trobi refugi i amistat en altres adolescents desviats. Únicament la recerca pot resoldre aquest problema.

En aquesta perspectiva, la ciència exigeix tres requisits perquè es pugui parlar d'una relació causal entre dues variables: correlació, ordre temporal i absència d'artificialitat.

- La correlació significa que hi ha d'haver una associació recíproca entre les dues variables, o sigui, l'una ha de variar en funció de l'altra.

Exemple

Així, en l'exemple anterior hem vist que la delinqüència variava en funció del barri de residència.

- L'ordre temporal significa que la variable independent ha de precedir en el temps la variable dependent.

Exemple

En l'exemple anterior, si la nostra hipòtesi és que el barri té una influència sobre la delinqüència, cal corroborar que la persona s'hagi instal·lat en un barri desfavorit abans de cometre delictes.

- L'absència d'artificialitat significa que la relació entre les variables no s'ha de poder explicar per la presència d'altres variables, denominades *factors de confusió* o *terceres variables*.

Exemple

Per exemple, es podria sostenir que un nivell d'ingressos baix fa que la persona visqui en un barri desfavorit i també que cometi certs delictes contra la propietat per augmentar aquests ingressos.

Quan els tres requisits anteriors s'han complert, es pot parlar de relació causal. En canvi, l'absència de com a mínim un d'aquests requisits implica que aquesta relació no existeix.

En conseqüència, les recerques criminològiques s'han de dissenyar amb molta cura, de manera que permetin comprovar tots aquests extrems.

Observació

En aquest cas, la verdadera variable independent –que actuaria com un factor de confusió en estudiar la relació entre barri i delinqüència– seria el nivell d'ingressos baix.

En la pràctica, sovint, el problema principal és el d'establir-ne l'**ordre temporal**. Això es deu al fet que la majoria de recerques criminològiques sobre delinqüència juvenil utilitzen un model de recerca transversal. Típicament, es tracta d'una enquesta de delinqüència autorevelada en la qual es pregunta a una mostra de joves sobre els comportaments antisocials que hagin tingut i s'hi inclouen també preguntes sobre diferents variables independents.

Per exemple, en la **Segona enquesta internacional de delinqüència autorevelada (ISR2)** del 2006, es van incloure preguntes sobre el nivell de degradació del barri de residència. Els resultats indiquen, entre d'altres, que els adolescents que viuen en barris degradats cometien més delictes violents que els que viuen en barris no degradats. Aquest resultat confirma que hi ha una correlació entre ambdues variables, però no permet establir l'ordre temporal entre elles. Per a solucionar-ho, és possible agregar-hi preguntes subsidiàries sobre l'edat a la qual es va cometre el primer delictes violent (aquesta pregunta va ser inclosa en l'ISR2) i sobre el moment en què la persona es va establir al barri, i també sobre les característiques dels barris eventuais on hagi residit anteriorment l'adolescent (aquestes preguntes no van ser incloses en l'ISR2).

Així, sovint, les recerques transversals permeten afirmar que hi ha una correlació entre dues variables, però no n'hi ha prou per a demostrar la relació causal entre elles.

Aquesta és una de les raons per les quals, des de la dècada de 1960, s'han començat a desenvolupar algunes recerques longitudinals que aporten elements de resposta a alguns d'aquests problemes de causalitat. No obstant això, les recerques longitudinals –que segueixen un grup de persones al llarg de la vida, i les entrevisten en diferents ocasions– són extremament costoses i, per tant, poc habituals. La majoria d'aquestes enquestes s'estan fent o s'han fet a països anglosaxons, principalment al Regne Unit i als Estats Units.

Malgrat aquests inconvenients, les teories criminològiques són indispensables per a comprendre el fenomen de la delinqüència juvenil, en aportar ordre a un conjunt d'elements sovint dissímils i, de vegades, contradictoris. En estudiar-les i aplicar-les, és convenient prendre en consideració els elements següents:

1) Les teories criminològiques, com qualsevol saber científic, són provisories. Aquesta capacitat, pròpia del coneixement científic, és un dels grans ensenyaments del filòsof Karl Popper.

En general, el desenvolupament tecnològic té una influència clara sobre el saber científic.

Per exemple, el desenvolupament de les enquestes de victimització va permetre desenvolupar la teoria de l'estil de vida, que explica el risc de victimització a partir de l'exposició a aquest risc, que està clarament influenciada per la manera com viu cada persona.

D'altra banda, l'evolució constant de la societat fa necessària una actualització constant de les teories.

Així, el desenvolupament de nous mitjans de comunicació massiva va conduir a ampliar els postulats de la teoria de l'aprenentatge social.

2) **Per a ser científica, tota teoria ha de ser falsable.** Això vol dir que ha de ser possible refutar-la. Aquest és un altre ensenyament de Karl Popper. Quan resulta impossible provar que una teoria és falsa, no ens trobem davant una teoria sinó davant una doctrina. Per aquest motiu, qualsevol teoria ha d'indicar clarament quines són les variables independents i dependents preses en consideració, explicar clarament la relació entre aquestes variables i, eventualment, les condicions necessàries (anomenades de vegades *variables condicionals*) perquè les variables independents tinguin un efecte sobre les dependents.

Per exemple, les conseqüències negatives de viure en un barri desfavorit es podrien veure mitigades per una forta inversió social en aquest barri (educadors de carrer, programes d'ocupació, centres de dia, etc.).

Quan tots aquests elements estan reunits, es pot dir que la teoria presenta una certa "**consistència lògica**". A més, una teoria hauria d'indicar també la manera d'operacionalitzar els conceptes utilitzats i la manera com podria ser provada.

3) **Les teories criminològiques s'inspiren en tres grans paradigmes.** Un paradigma és una cosmovisió, una manera general de percebre la societat que ens envolta. Amb freqüència s'ha comparat a unes ulleres de sol, que tenyeixen d'un color determinat tot el que observem. Aquests tres grans paradigmes són el lliure albir, el determinisme i el conflicte social.

- El **lliure albir** considera que els éssers humans decideixen, en llibertat total, el curs de les seves accions.
- El **determinisme** considera que aquestes decisions estan condicionades per factors externs, que poden ser socials, econòmics o d'una altra índole.
- El paradigma del **conflicte social** parteix de la premissa que els éssers humans no conviuen pacíficament –com postulava Jean-Jacques Rousseau amb el seu contracte social–, sinó que es troben en una lluita relativament constant en la qual els detentors del poder s'hi intenten perpetuar, i els exclosos l'intenten obtenir. En aquest context, la llei seria un mitjà utilitzat pels poderosos per a perpetuar-se en el poder.

El lector advertit haurà notat que aquests paradigmes, i sobretot els dos primers, es troben també en altres àmbits, la qual cosa ha comportat amb massa freqüència que s'encaselli els autors que sostenen l'un o l'altre com a conservadors (lliure arbitri) o progressistes (determinisme). Aquesta és una simplificació que s'ha d'evitar en la mesura que, en la pràctica, cap teoria criminològica no és completament determinista ni sosté cegament el lliure arbitri.

Exemple

La teoria de l'elecció racional de Clarke i Cornish considera que sempre hi ha una decisió de cometre un delictes –en general, ningú no és forçat a cometre'l–, però que aquesta decisió està clarament influenciada per factors externs.

4) **No totes les teories criminològiques tenen el mateix abast.** Algunes es proposen explicar el conjunt de la delinqüència i d'altres es concentren en alguns tipus específics de delinqüència.

5) **Les teories criminològiques solen proposar diferents nivells d'explicació.** Algunes poden intentar explicar la delinqüència d'una persona, mentre que d'altres es poden interessar en la delinqüència de grups de persones. Des d'un punt de vista teòric, es poden distingir quatre nivells d'explicació:

- individual (la persona);
- micronivell (grups íntims, com la família, l'escola o el grup d'amics);
- mesonivell (grups de talla mitjana, com un barri);
- macronivell (grans grups o societats, com una ciutat, un país).

No obstant això, en la pràctica, se solen esmentar únicament dos nivells: el **micronivell**, que correspon a les teories que expliquen la delinqüència d'una persona o un petit grup de persones (de vegades conegudes com a *teories individuals*), i el **macronivell**, que correspon a les teories que expliquen la delinqüència de grans grups socials (de vegades conegudes com a *teories socials*).

Si bé es pot considerar que el comportament d'un grup de persones podria ser vist com el resultat de la suma de les seves voluntats individuals, la recerca ha demostrat que els grups presenten certes dinàmiques pròpies que influeixen clarament sobre les voluntats individuals.

Exemple

La dissolució de responsabilitat que experimenten els membres d'un grup, fa que aquests es permetin fer en grup coses que no farien si estiguessin sols. Per aquest motiu, el passatge del micro al macronivell d'una teoria és particularment problemàtic.

En aquest mòdul ens interessarem únicament en les principals teories criminològiques aplicades en l'estudi de la delinqüència juvenil. Aquestes teories presenten un nivell elevat de consistència lògica i han estat provades en diferents ocasions. Cap d'elles no permet explicar de manera definitiva la delinqüència, i és per aquest motiu que totes mantenen la vigència. En aquest context, sembla apropiat recomanar als investigadors que evitin encasellar-se en les unes o en les altres, i que treguin partit de les diferents possibilitats proposades per cadascuna i les seves possibles comparacions. En la tercera part d'aquest mòdul, intentarem mostrar de quina manera algunes teories permeten explicar la influència dels mateixos factors de risc.

4.1. Teoria de la tensió

La **teoria de la tensió** (*strain theory*) té els orígens en els treballs d'Émile Durkheim, que va crear el concepte d'**anomia**, i Robert K. Merton. Posteriorment, va ser revisada per Robert Agnew (1985).

En la formulació actual, aquesta teoria suggereix que la tensió pot provocar sentiments negatius com la frustració i la còlera, i que la delinqüència pot ser una manera d'evacuar aquests sentiments.

En aquest context, la *tensió* pot ser definida com un

“estado anímico de excitación, impaciencia, esfuerzo o exaltación” (DRAE).

Com hem dit, la tensió pot provocar frustració o còlera, i la comissió d'un delicte pot ser una de les maneres d'alliberar aquests sentiments; no obstant això, aquests sentiments també es podrien evacuar a partir de comportaments prosocials com la pràctica d'un esport o la participació en activitats convencionals.

En el marc de la delinqüència juvenil, els investigadors intenten identificar

- les principals **fonts** de tensió, i
- les **condicions** que provoquen que certs individus alliberin aquesta tensió per mitjà de la delinqüència, la qual cosa implica estudiar les estratègies utilitzades per a gestionar la tensió.

Agnew (2009) considera que hi ha dues grans fonts de tensió:

- el **fracàs** en intentar aconseguir certs objectius i
- la presència d'estímul **negatiu** o l'absència d'estímul **positiu**.

Els objectius buscats pels adolescents poden ser els **diners** (als països industrialitzats no es tracta, en general, d'obtenir diners per sobreviure, sinó per permetre's certes activitats d'oci o béns materials), un **estatus** (els adolescents esperen ser tractats de manera justa i respectuosa pels altres; en particular, aquest és el període en què s'estableixen també les identitats sexuals, la qual cosa pot ser problemàtica quan els homes intenten reivindicar la seva masculinitat mitjançant la violència), les “**sensacions fortes**” (durant l'adolescència és usual buscar aquest tipus de sensacions com ho demostren, per exemple, l'èxit de les pel·lícules de terror en aquest públic, i també l'experimentació amb drogues) i l'**autonomia** dels adults (l'educació està basada en gran part en

Estrès

En el llenguatge popular contemporani, la paraula utilitzada per a descriure aquest estat sol ser **estrès**, que pot en conseqüència ser utilitzada com a sinònim de *tensió*.

el respecte dels adults, i l'adolescència constitueix el període intermedi entre la infantesa i l'edat adulta, que acaba precisament quan els adolescents han assolit la independència i l'estatus d'adults).

La frustració que pot generar el fet de no aconseguir alguns d'aquests objectius pot generar **ira**, que es podria alliberar cometent un delictes.

Per exemple, la delinqüència contra la propietat permetria obtenir diners, una certa autonomia dels adults (als quals no seria necessari demanar-los diners per sortir) i un cert estatus entre el grup d'amics (que podrien respectar més qui disposa d'una certa independència econòmica o, tractant-se d'amics desviats, qui participa també en activitats desviades). Al mateix temps, el fet de cometre un delictes sol ser una font de sensacions fortes que atreu sovint adolescents que disposen d'un estatus socioeconòmic elevat.

La segona font de tensió no té a veure amb objectius no aconseguits, l'absència dels quals provoca frustració i còlera, sinó amb la presència de certs **estímuls negatius** (rebuig, abusos, negligència o excessos de disciplina de part dels pares; abusos o discriminació comesos per companys; experiències negatives a l'escola; la ruptura d'una relació amorosa, etc.) o l'absència d'estímuls positius (les relacions amb els pares, els companys o els ensenyants podrien ser una font d'aquests estímuls), que també poden provocar frustració i còlera, i ser evacuats per mitjà de la delinqüència.

Pel que fa a les estratègies utilitzades per a gestionar la tensió, Agnew (2009) destaca les estratègies cognitives, les estratègies de comportament i les estratègies emocionals.

- Les estratègies cognitives (relatives a l'elaboració del coneixement) consisteixen a reinterpretar la tensió per disminuir-ne l'efecte (per exemple, "no és greu", "vegem-ne el costat positiu", "m'ho mereixo", etc.).
- Les estratègies de comportament consisteixen a actuar per disminuir l'efecte de la tensió (per exemple, aconseguir una feina, evitar certs amics, cometre un delictes).
- A partir de les estratègies emocionals, l'adolescent pot intentar contrarestar les emocions negatives (frustració o còlera) produïdes per l'estrès (practicant esports o tècniques de relaxació, o consumint drogues). Podem observar, llavors, que algunes d'aquestes estratègies poden conduir tant a comportaments prosocials com antisocials.

Finalment, es pot dir que determinades circumstàncies incrementen el risc que la tensió comporti delinqüència. Aquest és el cas quan les persones sota tensió disposen d'**estratègies limitades de gestió de la tensió** (per exemple, les persones que disposen d'habilitats verbals limitades i que, en conseqüència, tenen problemes per a relacionar-se i negociar amb els altres), d'una **xarxa social convencional limitada** (no tenen una família que els podria ajudar o

una escola que els podria donar una bona formació), o estan exposades a **altres factors de risc** (la presència de companys desviats, que actuen com a models delictius o han desenvolupat un sistema de valors que tolera la delinqüència).

4.2. Teoria de l'aprenentatge social

En criminologia, la **teoria de l'aprenentatge social** va ser formulada originàriament per Edwin Sutherland (1947), influenciada després pels treballs d'Albert Bandura sobre la influència dels mitjans de comunicació –que no havien estat presos en consideració per Sutherland– com a models de comportaments delictius, i actualitzada per Burgess i Akers (1966).

Aquesta teoria parteix de l'axioma que sosté que tot comportament és après.

En conseqüència, considera que el comportament delictiu també és après, i que els models que promouen aquest aprenentatge són els grups de persones propers a l'individu i els mitjans de comunicació massiva.

Observació

Al revés, també es pot afirmar que aquests grups i mitjans de comunicació podrien fomentar, de la mateixa manera, comportaments prosocials.

Aquesta teoria ha tingut gran influència en criminologia, en la mesura que les recerques empíriques corroboren, sistemàticament, que els joves que tenen amics desviats estan més implicats en la delinqüència que els que no els tenen. No obstant això, sovint, aquestes investigacions no permeten establir clarament l'ordre causal d'aquesta correlació.

En particular, els amics delinqüents causen la delinqüència o el fet d'estar implicat en la delinqüència fa que la persona es relacioni amb altres persones de la mateixa condició?

En el segon cas, la preferència per amics delinqüents es podria deure a una lliure elecció de l'adolescent (que, com qualsevol ésser humà, busca relacionar-se amb persones que tenen centres d'interès similars), a una elecció forçada pel rebuig dels adolescents convencionals o a una combinació d'ambdues.

- Entre els **grups primaris** (és a dir, els grups més propers a la persona) que poden tenir influència en l'aprenentatge de la delinqüència destaquen la família, els amics, els companys d'escola i els veïns del barri.
- Entre els **mitjans de comunicació**, destaquen el cinema, la televisió, els ordinadors i els videojocs.

L'aprenentatge inclou les tècniques necessàries per a cometre delictes i les racionalitzacions necessàries per a justificar, des d'un punt de vista ètic, la comissió d'aquests delictes.

Les teories generals sobre l'aprenentatge del comportament han desenvolupat tres models d'aprenentatge: responsiu, operant i per imitació.

1) **L'aprenentatge responsiu** (o condicionament clàssic) consisteix a dur a terme una conducta com a resposta a un estímul determinat.

L'exemple clàssic és l'experiment d'Ivan Pavlov (1903) en el qual, en associar repetides vegades el menjar donat a un gos amb el so d'una campana, s'aconseguia que el gos salivés només escoltant la campana. També Watson i Rainer (1920) –en un experiment clarament contrari a l'ètica– van aconseguir que un bebè de vuit mesos (Albertito, o Little Albert, en anglès) desenvolupés temor a una rata blanca, a la qual originàriament no tenia por, en associar la seva presència amb un soroll fort.

2) **L'aprenentatge operant** (també conegut com a *condicionament operant* o *instrumental*) és un model més complex que pren en consideració els processos cognitius que es desenvolupen en la ment de l'individu i el fan avaluar les conseqüències de les seves accions. Simplificant, es pot dir que per mitjà d'un procediment d'assaig i error (*trial and error*), les persones tindran tendència a repetir els comportaments que són reforçats (és a dir, recompensats) i a evitar els que són castigats. De manera més detallada, es pot dir que els *reforços* poden ser positius (una recompensa) o negatius (que consisteixen a eliminar una conseqüència negativa del comportament, com una sanció), i els *càstigs* també poden ser positius (una conseqüència negativa, com un càstig físic o verbal) o negatius (que consisteixen a eliminar una conseqüència positiva per a l'adolescent, com el permís per sortir el dissabte a la nit).

Els investigadors denominen **programes de reforçament** la manera com les conseqüències s'encadenen amb els comportaments.

- En els programes de reforçament continu, la conseqüència es produeix cada vegada que es fa l'acció.
- En els programes de reforçament intermitent, la conseqüència es produeix només algunes vegades.

Jocs d'atzar

Aquesta manera de funcionar és comparada, amb freqüència, a la dels jocs d'atzar.

L'aprenentatge de la delinqüència funciona, generalment, amb **programes de reforçament intermitent**. Els actes desviats menors no solen ser castigats pel sistema de justícia penal (la majoria no són ni tan sols descoberts), la qual cosa produeix al mateix temps un reforç positiu de la delinqüència ja que, com a conseqüència del seu comportament, l'autor obté alguna cosa que pot ser tangible, com els diners, o intangible, com una sensació forta. El càstig, que hauria d'engendrar el desistiment del comportament, intervé poques vegades.

En aquest sentit, cal esmentar que les recerques sobre l'efecte preventiu de les penes indiquen que un element fonamental perquè aquest efecte es produeixi és la **certesa del càstig**.

Això suggereix que un sistema de justícia penal exigiria un **programa de reforç continuat** (és a dir, que cada delicte hauria de ser sancionat), una cosa que ja havia estat suggerida per Cesare Beccaria (1997; original de 1765). Evidentment, els reforços i càstigs també poden ser administrats pels grups propers a l'adolescent, com la família, els mestres o els amics. Això comporta de vegades situacions en les quals es produeixen reforços discriminatius (o selectius), la qual cosa significa que una persona pot reforçar de manera positiva un comportament (per exemple, un amic desviat que aprova la comissió d'un delicte) i una altra el pot castigar (per exemple, els pares que descobreixen que el fill ha comès un delicte). L'autoreforç es produeix quan és el mateix adolescent qui es considera satisfet (reforç) o insatisfet (càstig) del comportament. Finalment, certs comportaments poden constituir en si mateixos una font de reforç positiu, com el consum de drogues. A tot això s'afegeix que el comportament prosocial és recompensat en comptades ocasions (generalment, ningú no felicita els adolescents que no han comès delictes).

Això vol dir que, d'una banda, el comportament antisocial funciona amb un programa de reforç intermitent –el mateix que pot generar addiccions en certs jugadors– i, de l'altra, el comportament prosocial no és recompensat degudament, tal com exigiria un programa d'aprenentatge d'aquest tipus de comportament.

El panorama no és precisament falaguer.

3) Finalment, i com hem assenyalat, l'aprenentatge també es pot fer per **imitació** (aprenentatge vicari), és a dir, que és possible aprendre per observació, sense necessitat de dur a terme el comportament après. L'**aprenentatge vicari** (*vicari* significa, segons el DRAE, “que tiene las veces, poder y facultades de otra persona o la sustituye”) s'oposa a l'aprenentatge actiu, en el qual la persona actua (com hem vist en estudiar l'aprenentatge responsiu i l'operant).

En el cas de l'aprenentatge vicari, la persona observa i aquesta observació activa processos cognitius que li permeten comprendre la manera de dur a terme el comportament.

Aquest tipus d'aprenentatge pot tenir una importància fonamental en les societats occidentals contemporànies, sovint denominades *societats de la informació* a causa dels avenços tecnològics que en faciliten la circulació. Així, els models per imitar no provindrien únicament de les persones properes (família, amics, mestres) sinó també dels mitjans de comunicació, com la televisió, Internet i els videojocs. Com veurem en estudiar els mitjans de comunicació com a factors de risc, les recerques sobre això són concloents respecte als efectes a curt termini de l'observació de la violència (els nens i adolescents ex-

posats a imatges violentes es comporten, immediatament després d'observar-les, de manera més agressiva que els que no van ser exposats a aquest tipus d'imatges), però són poc concloents pel que fa als efectes a llarg termini.

A més de l'aprenentatge de les tècniques que permeten dur a terme certs comportaments antisocials, hem assenyalat que també es poden aprendre les **racionalitzacions** necessàries per a justificar aquests comportaments.

Efectivament, com que l'educació està orientada cap al rebuig dels comportaments socials, els qui els duen a terme necessiten sovint justificar les seves accions.

En aquest sentit, Sykes i Matza (1957) van posar en evidència una sèrie de **tècniques de neutralització**, entre les quals podem destacar:

- negar la responsabilitat (“No és culpa meva”),
- negar els danys (“Paga l'assegurança”),
- negar les víctimes (“Els empresaris ja guanyen prou diners”),
- condemnar els qui condemnen el comportament antisocial (“Els polítics que fan les lleis són els primers delinqüents”) i
- invocar lleialtats superiors (“Ho vaig fer per ajudar la nostra causa”).

Els adolescents també poden desenvolupar valors favorables a la delinqüència. En general, no es tracta de considerar apropiat qualsevol tipus de conducta antisocial, sinó d'acceptar en general els actes desviats menors (com és el cas del consum de drogues) i de manera condicional els delictes greus (per exemple, considerar que en determinades circumstàncies és legítim recórrer a la violència).

Els tres valors associats amb més freqüència amb els comportaments antisocials dels adolescents són la cerca de sensacions fortes, la cerca de l'èxit a curt termini i, per als homes, la reivindicació de la masculinitat.

Com en el cas de l'aprenentatge de les tècniques de comissió de delictes, les tècniques de neutralització i els valors favorables a la delinqüència es poden aprendre per mitjà dels grups primaris o dels mitjans de comunicació.

4.3. Teoria del control

La delinqüència permetria en molts casos obtenir el que un vol immediatament; no obstant això, la majoria de la població no comet delictes greus. Què els impedeix passar a l'acte?

Aquesta és la pregunta central de les **teories del control**, que responen que són els vincles amb la societat convencional els que impedeixen aquest pas a l'acte.

En criminologia, la teoria del control per excel·lència és la desenvolupada per **Travis Hirschi** el 1969, i coneguda com a *teoria del control social* i també com a *teoria dels vincles socials* (*social control theory*; *social bond theory*).

Per Hirschi (1969), els vincles socials fonamentals són

- l'aferrament (*attachment*),
- el compromís (*commitment*),
- la participació (*involvement*) i
- els valors (*beliefs*).

L'**aferrament** consisteix a identificar-se afectivament, a donar importància al que altres persones opinen de nosaltres i dels nostres actes.

En aquest context, resulta particularment rellevant l'aferrament als pares, amics i mestres. Això, és clar, en la mesura que es tracti de persones convencionals. Les recerques sobre aquest factor s'interessen no sols en la presència física (quant temps passa l'adolescent amb la mare o el pare?), sinó també en la presència psicològica (què pensaria la mare / el pare si em veiés fer això?).

El **compromís** consisteix a sentir-se unit a la societat convencional.

Els qui més integrats se senten són els qui més coses tenen per perdre en cas de cometre un delicte. En anglès es parla de *stake in conformity*, una expressió que equival a tenir alguna cosa per perdre.

La **participació** fa referència al fet de prendre part en activitats socials convencionals.

En aquest cas, la hipòtesi és que qui participa en aquest tipus d'activitats difícilment durà a terme actes que afectin l'ordre social, però sovint la seva influència no ha estat corroborada per les recerques empíriques.

Finalment, el fet de tenir una **escala de valors** favorable al respecte de l'ordre convencional implica, òbviament, un rebuig dels comportaments contraris a aquest ordre.

Com hem anticipat, aquesta teoria no intenta per tant explicar la delinqüència –aquesta no necessitaria explicació en la mesura que permetria obtenir ràpidament el que volem–, sinó el respecte de la llei. Així, els adolescents menys propensos a la delinqüència serien els afectivament vinculats i identificats amb els seus pares i mestres, que tenen aspiracions i expectatives laborals i que comparteixen la creença en la necessitat de respectar la llei (Cid i Larrauri, 2001).

Els vincles socials actuen, d'aquesta manera, com a **controls**, com a barreres que impedeixen o dificulten la comissió d'actes antisocials.

Aquests controls actuen de manera directa i indirecta. Així,

- el **control directe extern** és l'exercit per les persones que vigilen el comportament de l'adolescent (pares i mestres que el podrien castigar),
- el **control directe intern** té la seva font en els valors de l'adolescent,
- el **control indirecte intern** depèn del que l'adolescent té per perdre, en termes d'integració social, en cas de cometre un delicte (per exemple, ser rebutjat pels amics), i
- el **control indirecte extern** depèn de les recompenses eventuais que l'adolescent podria rebre en respectar l'ordre convencional (l'èxit escolar li pot assegurar una bona feina en el futur).

Posteriorment, Hirschi va elaborar juntament amb Gottfredson una segona teoria, coneguda com a **teoria de l'autocontrol** (Gottfredson i Hirschi, 1990).

L'autocontrol constitueix una forma de control intern i consisteix en la capacitat de resistir als desitjos immediats.

Les persones amb un nivell baix d'autocontrol són més susceptibles de cedir a la temptació que els provoquen les ocasions de cometre delictes. En aquest sentit, moltes recerques han corroborat que els delinqüents tenen dificultats per a diferir les gratificacions. Aquest factor té una importància especial quan es pren en consideració que la delinqüència comuna (principalment els furts, robatoris i agressions) produeix beneficis immediats, encara que a llarg termini pugui engendrar conseqüències negatives.

Gottfredson i Hirschi (1990) no van explicitar clarament la manera com l'autocontrol s'havia d'operacionalitzar, la qual cosa va conduir posteriorment Grasmick i altres (1993) a desenvolupar una **escala d'autocontrol** que operacionalitza aquest concepte a partir d'uns trets de personalitat determinats. Aquests trets són:

- la impulsivitat,
- la incapacitat de diferir les recompenses,
- la preferència per les activitats de risc,
- la hiperactivitat i
- la falta d'ambició o de motivació.

Aquests trets són, a la vegada, operacionalitzats en els qüestionaris de delinqüència autorevelada amb afirmacions (davant les quals l'adolescent ha de manifestar l'acord o desacord) com les següents:

- “Actuo espontàniament, sense reflexionar gaire”;
- “M'agrada córrer riscos només per divertir-me”;
- “Per mi, l'emoció i l'aventura són més importants que la seguretat”;
- “Quan estic empenyat amb algú, prefereixo pegar-li que parlar-hi”; o
- “Perdo fàcilment el control”.

Segons Gottfredson i Hirschi (1990), el nivell d'autocontrol estaria fortament influenciat per l'educació rebuda durant la infància (tindria tendència a ser baix quan els llaços afectius amb els pares són febles, i quan aquests no supervisen i castiguen els comportaments antisocials) i es mantindria relativament

estable al llarg de la vida. A aquests autors se'ls va criticar que, si l'autocontrol fos estable, la seva teoria no permetria explicar la disminució de la delinqüència que es produeix al final de l'adolescència. Gottfredson i Hirschi van respondre que la seva teoria insistia també en la presència d'ocasions per a cometre delictes (a les quals sucumbirien les persones amb un nivell d'autocontrol baix) i que aquestes ocasions disminueixen amb l'edat. Aquest debat continua encara obert.

4.4. Teoria de l'etiquetatge

La teoria de l'etiquetatge s'inscriu en el paradigma del conflicte social, que postula en aquest context que els poders polítics i econòmics estableixen les lleis per protegir els seus propis interessos. Les teories que hem vist fins ara, en aquest mòdul, s'interessaven per les causes de la delinqüència o del comportament d'acord amb la llei. En canvi, la teoria de l'etiquetatge estudia la reacció social als comportaments desviats, és a dir, la manera com la societat respon a aquests comportaments.

En crear una norma penal *s'etiqueta* un comportament com a delictiu, i en considerar que un adolescent ha violat aquesta norma se *l'etiqueta* com a delinqüent.

Fortament inspirada per l'**interaccionisme simbòlic**, aquesta teoria sosté que la percepció d'un mateix es forma en contacte (interacció) amb els altres, fins al punt que de vegades les persones s'acaben comportant segons la manera com els altres les perceben.

Aquest procés es produeix perquè els adolescents etiquetats com a delinqüents són percebuts pels qui els envolten com a problemàtics o perillosos. En conseqüència, solen ser rebutjats pels membres de la societat convencional.

Per exemple, els pares d'adolescents convencionals no voldran que els seus fills s'ajuntin amb males companyies. Aquesta reacció de rebot genera tensió, disminueix el control exercit pels membres convencionals de la societat, condiona els adolescents perquè busquin amics entre altres adolescents amb les seves mateixes característiques, i augmenten així les ocasions que es presenten a l'adolescent de cometre delictes (Agnew, 2009).

De la mateixa manera que la teoria del control i les teories situacionals, la teoria de l'etiquetatge considera que qualsevol adolescent pot tenir comportaments antisocials. Per aquest motiu, la teoria de l'etiquetatge no intenta explicar el primer comportament delictiu d'una persona –que Lemert (1967) denomina *desviació primària*–, sinó que es concentra en la reacció social a aquest comportament. En aquest context considera que, si el comportament delictiu és detectat i sancionat pel sistema de justícia penal, s'inicia el procés d'etiquetatge, i aquest procés –mitjançant els mecanismes que acabem de descriure– farà que l'adolescent persisteixi a cometre delictes i fins i tot incrementi la quantitat de delictes comesos (“desviació secundària”). Per aquest motiu,

Exemple

Així, de la mateixa manera que el bromista d'un grup es pot arribar a sentir obligat a fer bromes de manera constant, una persona etiquetada com a delinqüent pot acabar acceptant aquesta etiqueta i comportant-se com a tal.

Autoconcepte de delinqüent

Aquesta successió de conseqüències negatives afavoreix el desenvolupament de l'autoconcepte de delinqüent, o sigui, que pot fer que l'adolescent accepti la seva etiqueta de delinqüent i es continuï comportant d'aquesta manera.

una de les crítiques que s'ha fet a aquesta teoria és que no explica els casos d'adolescents que continuen cometent delictes malgrat no haver estat sancionats pel sistema de justícia penal.

En resum, la desviació primària (el primer delicte) pot provocar una reacció social de càstig i etiquetatge de l'adolescent, i aquesta reacció pot engendrar la desviació secundària (la persistència en la comissió de delictes).

No-intervenció radical

Tenint en compte aquest esquema, no és sorprenent que la principal recomanació de política criminal d'aquesta teoria en la dècada de 1960 hagi estat l'anomenada *no-intervenció radical*. Es recomanava que el sistema de justícia penal no hi intervingués perquè, en la majoria dels casos, la delinqüència desapareixeria per ella mateixa quan l'adolescent arribés a la maduresa.

Més recentment, la constatació que les intervencions del sistema de justícia penal solen tenir efectes negatius (per exemple, en institucionalitzar un adolescent se'l posa en contacte amb altres joves desviats, que poden exercir una influència nefasta sobre ell) va fer que Braithwaite (1989) desenvolupés la seva **teoria de la vergonya reintegradora**.

La hipòtesi d'aquesta teoria és que la vergonya que pot sentir l'autor d'un delicte pot fer que rebutgi (i sigui rebutjat) la societat convencional (teoria de l'etiquetatge), però aquesta vergonya també pot ser utilitzada per a reintegrar el jove en la societat si aquesta li atorga una nova oportunitat.

Aquesta teoria ha inspirat així la idea d'una "**justícia restaurativa**", la tècnica principal de la qual consisteix a reunir en un mateix grup l'autor del delicte, la víctima, els seus familiars i altres membres de la comunitat (utilitzant sovint models existents en societats preindustrials, com els maoris a Nova Zelanda o les Primeres Nacions al Canadà). Aquest grup intentarà arribar a un comú acord sobre com l'autor pot reparar el dany causat sense recórrer a sancions penals, de tal manera que la víctima se senti desagregada, l'autor accepti la seva falta i la societat no el rebutgi.

4.5. Teories del curs de vida

4.5.1. La delinqüència en l'adolescència i l'edat adulta

En un altre exemple de la interacció entre tecnologia i ciència que hem esmentat (vegeu també Aebi, 2008), el desenvolupament de recerques longitudinals a partir de la dècada de 1960 ha permès als investigadors, durant la dècada de

1990, disposar de prou dades per a començar a elaborar teories sobre l'evolució de la delinqüència al llarg de la vida. Aquest corrent de la criminologia es denomina **criminologia del curs de vida** (*life-course criminology*).

Els orígens d'aquest corrent estan vinculats a la publicació d'un article provocatiu de Hirschi i Gottfredson (1983), l'argument central del qual era que els estudis longitudinals no aportaven més informació que els transversals. La reacció dels investigadors embarcats en recerques longitudinals no es va fer esperar. En aquest context, un article de Moffit (1993) ha adquirit amb el temps una gran importància en plantejar de manera correcta el debat de fons i proposar una possible solució, encara que aquesta també hagi estat criticada.

El debat de fons intenta conciliar dos postulats contradictoris.

- Segons Gottfredson i Hirschi (1990), la implicació en la delinqüència s'explica per un nivell d'autocontrol baix. Al mateix temps, aquests autors sostenen que el **nivell d'autocontrol és estable** al llarg de tota la vida.
- No obstant això, les recerques criminològiques han observat, sistemàticament, que la **delinqüència augmenta durant l'adolescència** –i que aconseguix el nivell més alt generalment als setze anys– i disminueix després.

Desglossant dades d'enquestes longitudinals, Moffit (1993) distingeix dos grans models de delinqüència, que corresponen a tipus de delinqüents.

1) Delinqüència limitada a l'adolescència: es tracta del model que segueix la gran majoria de la població, la implicació en la delinqüència de la qual augmenta durant l'adolescència i disminueix al final d'aquesta etapa. Aquest model s'aplica a un percentatge que oscil·la entre el 90% i el 96% de les persones.

2) Delinqüència persistent durant tota la vida: hi ha un petit percentatge de la població –entre el 4% i el 10% segons els estudis– que presenta taxes elevades de delinqüència durant tota la vida. A més, aquest grup sol ser responsable de la majoria dels delictes greus.

La presència d'un **grup petit de delinqüents molt actius** havia estat ja detectada per Wolfgang, Figlio i Sellin (1972), quan va constatar que el 6% dels delinqüents de la seva mostra eren responsables, aproximadament, de la meitat dels delictes comesos. Quan s'analiza la delinqüència del conjunt de la població, aquest grup petit es dilueix en la gran massa de persones que segueixen el model de delinqüència limitada a l'adolescència, de manera que fa l'efecte que tota la població segueix aquest model. Només una anàlisi detallada permet distingir els dos grups.

Per explicar la delinqüència d'aquests dos grups, Agnew (2009) proposa una teoria integrada, que combina hipòtesis de les principals investigacions disponibles.

Aquesta teoria postula que la delinqüència augmenta durant l'adolescència a causa d'una sèrie de canvis biològics i socials.

- Els **canvis biològics** estan vinculats amb el desenvolupament físic i sexual, l'augment de la testosterona en els homes –que els fa més irascibles– i el desenvolupament progressiu de l'escorça prefrontal del cervell, que controla les emocions i que només s'acaba de desenvolupar al final de l'adolescència (cosa que implica que durant l'adolescència, el nivell d'autocontrol és baix).
- Els **canvis socials** estan vinculats a l'estatus híbrid dels adolescents, que han deixat de ser nens però encara no són adults, encara que es voldrien comportar com a tals. Així, durant l'adolescència augmenta l'autonomia (comencen les sortides, les relacions sentimentals, etc.), augmenten en part els recursos materials (generalment sota la forma dels diners que els pares faciliten als fills perquè surtin) i també augmenten les responsabilitats a l'escola secundària, la qual cosa determinarà en gran part el futur laboral dels adolescents.

Aquests canvis condueixen a una disminució del control exercit sobre els adolescents. Això es deu, en gran part, al fet que passen més temps fora de casa, la qual cosa també augmenta les ocasions que se'ls presenten de cometre delictes i de trobar grups d'iguals que els podrien iniciar en l'aprenentatge de la delinqüència. Aquests grups d'iguals disposen sovint d'alguns dels privilegis (diners, consum d'alcohol i drogues) dels adults, la qual cosa pot fer augmentar encara més el nivell de tensió ja elevat que viuen els adolescents a causa del seu estatus social ambigu.

Pel que fa a la delinqüència persistent durant tota la vida, Agnew (2009) assenyala que les persones que presenten aquest patró es comencen a implicar molt de pressa en la delinqüència, i assenyala recerques que han observat comportaments violents als deu anys. No obstant això, com veurem més endavant, Tremblay (2000, 2007 i 2008) i Tremblay i altres (2008) han identificat comportaments violents encara abans. Agnew sosté que aquest tipus de delinqüents es caracteritza perquè presenta trets de personalitat que afavoreixen la delinqüència i perquè han rebut una educació parental deficient.

Entre els trets de personalitat, destaquen la **irascibilitat** i un **nivell d'autocontrol baix**. Aquests trets sorgeixen durant la primera infància i semblen relativament estables. L'origen d'aquests trets està vinculat amb una **educació parental deficient**, encara que no es descarta que tinguin també un component biològic.

Algunes de les característiques més típiques d'un estil d'educació parental deficient són l'excés de disciplina o, al contrari, la falta de disciplina (els dos extrems resulten perjudicials per a l'educació d'un nen), el rebuig manifest dels pares vers els fills, la falta d'atencions (negligència), l'absència de vigilància, els llaços febles o conflictuals entre fills i pares.

Una educació parental amb aquestes característiques augmenta la tensió en el si de la família i el control exercit sobre els adolescents, que podran passar més temps fora de casa fent activitats no estructurades i no supervisades que augmentaran el risc de trobar oportunitats per a cometre delictes i iguals desviats.

D'acord amb les investigacions disponibles, Agnew (2009) conclou que, per al grup de delinqüents caracteritzat per una delinqüència persistent durant tota la vida, la implicació en la delinqüència no disminueix perquè els trets de personalitat són estables i perquè una mala educació té efectes duradors. La irascibilitat, l'autocontrol baix i la mala educació engendren problemes escolars i laborals, i influeixen sobre els amics i les parelles a què una persona pot aspirar.

4.5.2. La violència durant la primera infància

Des de l'inici del segle XXI, la recerca en criminologia ha estat fortament marcada per la publicació d'una sèrie d'estudis de **Richard Tremblay** (2000, 2007 i 2008) que proposen, obertament, un canvi de paradigma en la recerca i seran probablement recordats, quan el temps ens atorgui prou distància crítica, com el més semblat a una revolució científica (reprement la terminologia de Thomas Kuhn) en criminologia.

Tremblay constata que la gran majoria dels estudis criminològics sobre la violència juvenil utilitzen mostres d'adolescents que tenen entre dotze i divuit anys. Segons aquests estudis:

- la majoria dels adolescents cometien infraccions, però es tracta en general d'infraccions menors;
- el pic de delinqüència –el moment en què el risc de cometre delictes és més elevat– es troba cap als setze anys;
- una minoria dels adolescents (entre el 5% i el 8%) són responsables de la majoria dels actes violents i són també objecte de la majoria dels arrestos policials, i
- els adolescents d'aquest grup petit són més susceptibles que els altres de presentar problemes de salut física o mental i, quan han abandonat els estudis, d'estar a l'atur.

Si la majoria de les investigacions han estat dutes a terme amb mostres d'adolescents, els nostres coneixements estan condicionats per aquestes mostres. Així, hem vist que Agnew (2009) indicava que s'havien detectat compor-

taments violents en nens de deu anys, però sol ser l'edat mínima de la majoria de les recerques criminològiques. Què succeeix durant els primers anys de vida?

En el marc d'una enquesta longitudinal canadenca que va seguir 16.000 nens des dels quatre fins als onze anys, Tremblay va operacionalitzar les agressions utilitzant les avaluacions del comportament dels nens fetes per les seves mares. En aquest marc li interessaven:

- l'agressió física (utilització de la força física en interactuar amb altres persones o per a forçar aquestes persones a actuar contra la seva pròpia voluntat, per exemple, donar cops, puntades de peu, mossegar, empènyer o barallar-se);
- l'agressió verbal (utilització de paraules hostils per a insultar, amenaçar, intimidar o fer enfadar una altra persona, generalment acompanyades de gestos amenaçadors i sovint seguida d'una agressió física), i
- l'agressió indirecta (forma d'agressió refinada que consisteix a perjudicar algú difonent rumors, intentant humiliar-lo o excloure'l d'un grup).

Pel que fa a les agressions físiques, els resultats indiquen

- que els nens i les nenes de quatre anys mostren els nivells més elevats d'agressions físiques, mentre que els nens i les nenes d'onze anys són els menys agressius (és a dir, les agressions físiques disminueixen entre els quatre i els onze anys);
- que les nenes presenten un nivell d'agressions físiques inferior al dels nens en totes les edats. Pel que fa a les agressions indirectes, la situació és exactament l'oposada perquè
- el nivell d'agressivitat indirecta augmenta amb l'edat tant per als nens com per a les nenes, i
- el nivell d'agressivitat indirecta de les nenes és superior al dels nens en totes les edats. Una de les principals conclusions de Tremblay és que aquest resultat suggereix que el procés de socialització podria consistir en l'aprenentatge de la utilització de l'agressió indirecta en lloc de la física.

En un altre estudi (Nagin i Tremblay, 1999) amb una mostra de nens domiciliats en sectors socioeconòmicament desfavorits de Montreal i que van ser seguits dels sis als quinze anys, les agressions físiques van ser avaluades pel professorat. Els resultats indiquen que:

- el 52% presentava un nivell d'agressions físiques baix als sis anys, i aquest nivell disminuïa amb el temps;
- el 28% presentava un nivell d'agressions físiques elevat als sis anys, i aquest nivell disminuïa amb el temps;
- el 17% no va presentar tendències agressives mai;
- el 4% va presentar constantment, entre els sis i els quinze anys, un nivell d'agressions físiques elevat. A més,
- el nivell d'agressions físiques més elevat per a tots els grups que realitzaven aquestes agressions es va registrar durant el primer any escolar (sis anys, que correspon al preescolar al Canadà), i

- en cap grup, l'agressió física no “va aparèixer” (ni es va mantenir a un nivell elevat durant un lapse significatiu de temps) després dels sis anys.

Aquests resultats posen en dubte la idea que les agressions físiques augmenten amb l'edat i la idea que una part considerable dels homes manifesten una agressivitat crònica durant l'adolescència, després d'haver aconseguit reprimir-la amb èxit durant la infància. La pregunta és, llavors, a quina edat comencen les agressions físiques?

Per respondre a aquesta pregunta, Tremblay va dur a terme una recerca longitudinal amb una gran mostra de bebès nascuts al Quebec en la dècada de 1990. Es va demanar a les mares que apuntessin la freqüència de les agressions físiques als disset i als trenta mesos del bebè i indicar, en els dos casos, a quina edat el nen va començar a mostrar aquest comportament. Prop del 90% de les mares va indicar que els seus fills, als disset mesos, havien agredit físicament d'altres més d'una vegada. No obstant això, un any més tard, les mateixes mares semblaven haver oblidat aquesta agressivitat precoç, ja que assenyaven, quan els bebès tenien trenta mesos, que les agressions físiques havien aparegut després dels disset mesos. Segons Tremblay, aquest error de memòria podria explicar en part per què els pares d'adolescents indiquen que els comportaments violents d'aquests han començat un o dos anys abans. La recerca de Tremblay va concloure que la freqüència mitjana d'agressions físiques arriba al màxim cap al final del segon any de vida, i disminueix després progressivament. Per a corroborar aquest resultat, n'hi ha prou amb anar a una guarderia i observar com un nen de menys de dos anys demana un joguet a un altre. Veurem que rares vegades l'hi demana “per favor”, un resultat que s'explica en part per la falta de domini del llenguatge verbal que caracteritza els nens d'aquesta edat.

Per tots aquests motius, Tremblay considera que els primers vint-i-quatre mesos de vida d'un ésser humà són extremament importants.

- Als **six mesos** els bebès poden agafar objectes, per exemple una joguina, però encara no tenen les capacitats lingüístiques per a demanar aquesta joguina a un altre bebè. Per aquest motiu, intentaran apoderar-se d'aquest joguet traient-l'hi i, si l'altre bebè s'hi nega, començarà una disputa.
- Fins als **dotze mesos**, els bebès dediquen la major part del temps de joc a descobrir un objecte alhora. Entre els dotze i els divuit s'entretenen sols imitant els comportaments de la vida real.
- Als **vint-i-quatre** ja poden jugar amb els altres. És en aquest moment que les agressions físiques assoleixen el nivell més alt. És als vint-i-quatre mesos quan els bebès descobreixen les relacions socials per mitjà de les capacitats que han adquirit des del naixement, com parlar, caminar, córrer, agafar, empènyer, donar cops i puntades de peu.

La majoria d'aquestes relacions són positives, però els conflictes existeixen. La causa d'aquests conflictes és, sovint, la possessió d'objectes. Al mateix temps, és a partir d'aquests conflictes que els nens aprenen que poden fer mal i que els facin mal, la qual cosa significa que els conflictes són una part necessària de l'aprenentatge. La majoria dels nens aprendran ràpidament que una agressió física contra un altre nen serà resposta amb una altra agressió física, i que els adults no toleren aquest tipus de comportaments. La majoria aprendrà tam-

bé a esperar que l'altre nen deixi d'utilitzar la joguina i descobrirà que una bona manera d'evitar les interaccions negatives és demanar la joguina en lloc d'agafar-la per la força.

Tremblay conclou que aprendre a ser pacient per a obtenir el que es vol (preferir la "satisfacció a llarg termini" a la recompensa immediata) i aprendre a utilitzar el llenguatge per a convèncer els altres i satisfer així els desitjos propis semblen ser els dos factors més importants per a prevenir l'agressivitat física crònica.

Capacitat d'expressar-se i comportament criminal

En particular, el desenvolupament de la capacitat d'expressar-se és inversament proporcional al del comportament impulsiu i criminal.

Els resultats de les recerques de Tremblay posen, doncs, en dubte la teoria de l'aprenentatge social.

El procés de desenvolupament de l'agressió indica que no s'aprèn el comportament violent, sinó que s'aprèn a controlar aquest comportament.

Això posa en dubte diverses dècades de recerques criminològiques inspirades en aquesta teoria. Per exemple, Tremblay es pronuncia contra la hipòtesi – derivada de la teoria de l'aprenentatge social– que els nens aprenen a ser violents a partir dels mitjans de comunicació com la televisió o la pràctica de jocs de combat, reals o virtuals. El seu argument és que les agressions físiques assoleixen el punt màxim als dos anys, mentre que l'exposició a les imatges violentes dels mitjans de comunicació i la participació en jocs de combat augmenta amb l'edat.

Per tots aquests motius, Tremblay considera que és fonamental prevenir la violència des de la primera infància.

Si durant els primers anys de vida el bebè està envoltat d'adults violents, aprendrà que la violència forma part de les relacions socials quotidianes. En canvi, si està envoltat d'adults que no toleren l'agressivitat física i recompensen els comportaments prosocials, hi ha moltes probabilitats que aprengui a utilitzar mètodes no agressius per a obtenir el que vol o per a expressar la seva frustració.

Per aquest motiu, ha desenvolupat programes d'ajuda per a, per exemple, mares tòxicomanes i adolescents, que sovint no tenen les habilitats necessàries per a educar correctament els bebès.

Segons Tremblay, els nens que no aprenen durant els anys preescolars a trobar solucions per a evitar la utilització de l'agressió física tindran després problemes seriosos; en particular, tindran tendència a ser hiperactius, distrets, inquietos i a no ajudar els altres. Això farà que siguin rebutjats pels companys d'escola, que obtinguin mals resultats escolars i que pertorbin amb el seu com-

portament les activitats escolars. Al mateix temps, augmentarà el risc que siguin retirats del seu entorn natural per col·locar-los a classes, escoles o institucions especials, acompanyats d'altres nens desviats. Es tracta de la situació ideal per a fomentar el desenvolupament d'un comportament marginal. Durant la preadolescència, seran els primers a consumir substàncies tòxiques i tenir relacions sexuals. Presenten també un risc elevat d'abandonar els estudis, de sofrir accidents greus, de tenir comportaments violents, d'entrar en contacte amb el sistema de justícia penal, de ser diagnosticats amb un trastorn psiquiàtric, d'estar aturats i de ser pares a una edat molt primerenca. Tremblay assenyala que els estudis que han seguit nens agressius fins a l'edat adulta han corroborat les conseqüències extremament negatives d'aquesta violència, no sols per a ells mateixos sinó també per a les seves parelles, els fills (que aprendran també que la violència és un mitjà acceptable de resoldre conflictes) i per a la comunitat en la qual visquin. Per aquest motiu, conclou que no ensenyar els nens a controlar els comportaments violents durant la primera infància contribueix molt més a provocar pobresa, que el que la pobresa pugui contribuir a provocar violència.

4.6. Teories situacionals

Sota la denominació de **teories situacionals**, s'engloben una sèrie de teories que s'inspiren en el vell proverbi que sosté que "l'ocasió fa el lladre". La més pertinent en el marc de l'estudi de la delinqüència juvenil és la teoria de les activitats rutinàries de **Cohen i Felson** (1979), desenvolupada després en profunditat per Felson en edicions successives del seu llibre sobre la delinqüència i la vida quotidiana (vegeu Felson i Boba, 2010).

La importància de les ocasions en la gènesi de la delinqüència va ser destacada ja per Aristòtil en la seva *Retòrica*, i la majoria de les religions atorguen molta importància al concepte de *temptació*. També autors del segle XIX com Cesare Lombroso i Adolphe Quételet esmenten les ocasions (un dels tipus de delinqüent identificats per Lombroso és el delinqüent ocasional), però els atorguen sempre un paper secundari. El canvi que es produeix entre la meitat i finals de la dècada de 1970 és que les ocasions passen a ocupar un lloc central en certes explicacions de la delinqüència i de la victimització (com la teoria de l'estil de vida de Hindelang, Gottfredson i Garofalo, 1978).

Cohen i Felson (1979) constaten que les teories criminològiques tradicionals predeien, a escala macrosocial, que una millora de les condicions socioeconòmiques implicaria una disminució de la delinqüència. No obstant això, en el període posterior a la Segona Guerra Mundial, les condicions socioeconòmiques van millorar de manera considerable als Estats Units i, no obstant això, la delinqüència també va augmentar.

Per explicar aquesta contradicció, Cohen i Felson (1979) parteixen de la hipòtesi que és necessària la presència de tres elements perquè es produeixi un delictes:

- un autor motivat,
- un objectiu atractiu (que pot ser una persona o un objecte) i
- l'absència de vigilància.

Els autors consideren que els canvis socials experimentats després de la Segona Guerra Mundial han disminuït la vigilància de les cases (a causa de la incorporació de la dona al mercat de treball, la generalització de les vacances, etc.) i han augmentat la quantitat d'objectius atractius (a causa de la multiplicació d'aparells electrònics de dimensions petites, que són fàcilment transportables i els canvis en l'estil de vida que fan que les persones passin més temps fora de casa). Pel que fa als delinqüents, consideren que sempre hi haurà persones disposades a cometre un delictes si l'ocasió es presenta. Així, els canvis en les activitats quotidianes de la població han augmentat les ocasions de cometre delictes, la qual cosa permet explicar l'augment de la delinqüència sense necessitat de recórrer a teories que s'interessin en els motius de les persones per a cometre o no cometre delictes.

Aplicada a la delinqüència juvenil, aquesta teoria presta una atenció especial a les activitats quotidianes dels adolescents.

En aquest sentit, els qui més s'exposen al risc de trobar ocasions de cometre delictes són els qui passen molt temps amb els seus iguals (adolescents del mateix grup d'edat, sense que es tracti necessàriament d'amics) duent a terme activitats no supervisades i desestructurades en espais públics.

Així, Felson (1994) estima que una hora passada en un lloc públic presenta deu vegades més riscos que una hora a casa. Al mateix temps, els adolescents utilitzen actualment una gran quantitat d'aparells electrònics (telèfon mòbil, reproductor d'MP3, tauleta, ordinador, etc.) que constitueixen objectius propicis (en la mesura que tenen un cert valor, són fàcilment visibles, no és complicat apoderar-se'n, produeixen un plaer immediat i difícilment produeixin sentiments de culpabilitat). Així, en funció de l'estil de vida, molts adolescents es troben amb nombroses ocasions de cometre delictes.

Cal afegir que part de l'èxit de la teoria de les activitats quotidianes està vinculat també a la seva relació amb la prevenció situacional. El principal impulsor d'aquesta tècnica de prevenció és Ronald Clarke, coautor de la teoria de l'elecció racional (Clarke i Cornish, 2000). La prevenció situacional consisteix

a reduir les ocasions de cometre delictes (per exemple, reforçant les mesures de seguretat a les cases i els comerços, augmentant la vigilància de certs espais o evitant que grups de joves estiguin en espais no supervisats).

5. Factors de risc i factors de protecció

En els propers apartats ens ocuparem d'una sèrie de factors que, segons la gran majoria de les recerques criminològiques, tenen una relació amb la implicació en la delinqüència o, per contra, amb el desenvolupament d'un comportament d'acord amb la llei. Es tracta de la família, l'escola, el barri de residència, els iguals (és a dir, les persones semblants o iguals a algú; en aquest cas, els adolescents que envolten cada adolescent el comportament del qual s'intenta explicar i que poden o no ser amics seus) i les bandes d'adolescents. En determinades condicions, aquests factors poden comportar risc, o sigui, augmentar les probabilitats que l'adolescent cometi delictes.

Per exemple, una família conflictiva, el fracàs escolar, el fet de viure en un barri desfavorit, d'estar envoltat d'iguals desviats o de formar part d'una banda juvenil poden augmentar les probabilitats que un adolescent adopti un estil de vida desviat.

No obstant això, aquests factors es podrien presentar de manera positiva i transformar-se en factors de protecció, això és, en factors que augmenten les probabilitats que un adolescent desenvolupi un comportament d'acord amb la llei. Podem així imaginar un clima familiar cordial, amb pares que supervisen correctament el comportament dels fills i els brinden afecte i protecció, o un ensenyament escolar eficaç, un barri on els veïns s'apreciïn i es respectin, o un grup d'amics convencionals, implicats en activitats prosocials. Assenyalem, no obstant això, que la majoria de les recerques criminològiques han tractat aquests factors com a factors de risc, i es concentren així en configuracions familiars, escolars, barrials o amistoses negatives, i en els efectes nefastos que aquestes configuracions podrien tenir sobre la implicació en la delinqüència dels adolescents que hi estiguin exposats.

5.1. La família

Com hem indicat en una altra ocasió (Aebi, 2008), la socialització pot ser definida com

“el procés pel qual els individus aprenen les maneres d'actuar i de pensar del seu entorn, les interioritzen integrant-les en la seva personalitat i arriben a ser membres de grups en què adquireixen un estatus específic” (Ferreol, 1995).

La vida pacífica en societat seria impossible en absència de certes normes bàsiques de convivència, i el procés de socialització intenta inculcar, en els nous membres de la societat, el respecte d'aquestes normes. Per a Busino (1992, pàg. 83),

“el resultat de la socialització no és bo en si mateix: és bo en la mesura que s'ajusta al que esperen els adults, els grups socials que gaudeixen de prestigi, que tenen influència i poder, en suma, els que són capaços de fer valer els seus propis valors –siguin els que siguin– a exclusió dels altres”.

La **família** és considerada el **principal agent de socialització** ja que, per regla general, l'individu conviu amb els pares durant els primers anys de vida i, en conseqüència, en rep l'educació elemental. Atesa la importància d'aquesta primera formació, podem dir que la influència familiar se sol fer sentir, amb més o menys intensitat, durant tota la vida de l'ésser humà.

Per aquest motiu, s'ha afirmat que la família és “la institució essencial per mitjà de la qual s'assegura la reproducció de les relacions socials” (Ferreol i Noreck, 1993, pàg. 98).

Des del punt de vista de les teories criminològiques, la família pot ser tant un factor de protecció com de risc pel que fa a la implicació en la delinqüència. Així, una socialització d'acord amb les normes de convivència social facilitarà la vida de l'infant en societat i actuarà, així, com un factor de protecció. Aquesta idea s'entronca amb la **teoria de l'aprenentatge social**, que també preveu que una socialització inadequada, per exemple amb models paternals desviats, germans o germanes implicats en comportaments antisocials o pares que no tenen capacitats per a resoldre els conflictes familiars de manera pacífica, constitueix un factor de risc.

En la mateixa línia, la **teoria del control** considera que el risc d'implicar-se en la delinqüència augmenta quan els pares no supervisen correctament els fills, establint, per exemple, regles clares i consistents sobre el que està permès i el que està prohibit, les hores de retorn a casa i el respecte d'aquestes hores, i interessant-se en qui són els amics dels fills. En sentit contrari, la família seria un factor de protecció quan el control patern és exigit de manera correcta. Aquest control patern té una influència directa sobre les activitats dels adolescents i, en particular, sobre el temps passat fora de casa i les persones amb les quals es passa aquest temps. En aquest context, les teories situacionals preveuen que el risc de cometre un delicte és més elevat com més extens sigui el temps passat fora de casa fent activitats no estructurades i no supervisades.

Al mateix temps, una família amb un nivell de conflictes interns elevat constitueix una font de tensió per als membres, i de vegades força els adolescents a preferir passar més temps fora de casa i, eventualment, a implicar-se en com-

portaments socials, ja sigui perquè se'ls presenta l'oportunitat (**teories situacionals**) o perquè aquests comportaments constitueixen una manera d'alliberar la tensió (**teoria de la tensió**).

Finalment, des de la perspectiva de la **teoria de l'etiquetatge**, es pot afirmar que els fills de famílies dissociades, conflictives o els pares o germans de les quals han tingut antecedents delictius seran amb freqüència etiquetats com a problemàtics o conflictius, la qual cosa engendrarà el rebuig dels seus iguals convencionals i un control més important exercit per les autoritats del sistema de justícia penal.

Les recerques empíriques s'han ocupat de la influència de l'estructura familiar sobre la implicació en la delinqüència dels fills. Fins a la dècada de 1990, la majoria d'aquestes investigacions distingien les famílies monoparentals – designades sota la denominació genèrica de *famílies dissociades* o *llars trencades* (*broken homes*)– de les famílies intactes –generalment definides com aquelles en les quals hi havia dues figures paternes, la qual cosa comportava incloure les famílies recompostes sota aquesta denominació.

La hipòtesi central d'aquestes investigacions suggereix que hi ha una correlació entre família dissociada i delinqüència, en el sentit que els fills de famílies dissociades cometem més delictes que els fills de famílies intactes.

En una de les primeres metanàlisis fetes en criminologia, Wells i Rankin (1991) van presentar els coeficients de correlació entre família dissociada i delinqüència de quaranta-quatre investigacions. Aquests coeficients varien entre 0,005 i 0,50. La mitjana és de 0,153, amb una desviació típica de 0,109. Es tracta de coeficients Phi, la qual cosa significa que la taxa de prevalença de la delinqüència en les famílies dissociades era superior en un 15% a la de les famílies intactes. Quan els resultats de les investigacions són ponderats en funció de la grandària de la mostra, el coeficient de correlació descendeix a 0,11; però en tots els casos resulta estadísticament significatiu. No obstant això, els mateixos autors prevenen que aquests resultats s'han d'interpretar amb precaució atès que les correlacions estan en funció del tipus de delinqüència analitzat. En efecte, la correlació entre família dissociada i delinqüència és molt feble per als delictes greus (furts, robatoris i comportaments violents); és una mica més fort per a les infraccions en matèria d'estupefaents (especialment per al consum de drogues toves) i aconsegueix el punt màxim amb les contravencions estatutàries.

En els últims anys, les investigacions han començat a prendre en consideració la complexitat creixent de les relacions familiars del món contemporani. Des d'un punt de vista teòric, la combinació de pares biològics i adoptius, padrastres i madrastres, guardes exclusives a un dels pares i guardes compartides, i caps de família homes i dones, pot donar lloc a una gran quantitat de tipus de famílies. En la pràctica, la majoria de les recerques no disposen de mostres prou grans per a crear tants subgrups –corresponents als diferents tipus de família– i aconseguir que aquests subgrups tinguin la grandària necessària per a fer anàlisis estadístiques.

Així, una divisió possible és la que distingeix entre:

- famílies intactes,
- monoparentals i
- recompostes.

Una investigació elaborada a Suïssa, en el marc de la Segona enquesta internacional de delinqüència revelada (ISR-2), va trobar diferències significatives entre aquests tres tipus de família. Així, els adolescents de famílies recompostes estaven més sovint implicats en la delinqüència que els adolescents de famílies monoparentals, i aquests que els de famílies intactes (Aebi, Lucia i Egli, 2010).

No obstant això, les diferències no eren de gran magnitud i, en particular, estaven també relacionades amb el clima familiar en aquests diferents tipus de famílies. Això ens porta a la distinció entre **dinàmica familiar** (la qualitat de les relacions entre els membres de la família) i **estructura familiar**. Per a operacionalitzar la dinàmica familiar, els criminòlegs utilitzen, en una enquesta de delinqüència autorevelada, preguntes sobre, per exemple, com es porten els fills amb els pares, i també sobre les eventuais disputes entre els pares. En la recerca esmentada, els adolescents de família recomposta presentaven, en general, resultats més negatius en aquestes dimensions que els adolescents de famílies monoparentals i intactes. Els resultats suggereixen que, si la dinàmica fos la mateixa en els diferents tipus de família, l'estructura no tindria importància. No obstant això, en la pràctica la dinàmica no és la mateixa. En el cas de les famílies recompostes, això es pot deure al fet que les relacions entre els fills d'un primer matrimoni i el nou company sentimental de la mare –que és en la majoria dels casos qui guarda la custòdia dels fills– poden ser difícils i complicar l'exercici d'una certa autoritat en fixar límits al comportament dels adolescents. Això implica que hi ha una certa interacció entre l'estructura i la dinàmica familiar. Abans d'acabar aquest tema, es pot assenyalar que amb freqüència es posa en relació l'augment dels divorcis amb el de les famílies parentals.

Però és important puntualitzar que una bona part dels divorcis concernen parelles que no tenen fills menors, per la qual cosa el percentatge de famílies monoparentals és molt inferior al de parelles divorciades.

Hem d'indicar, per acabar, que els estudis empírics troben també correlacions entre la delinqüència de pares i fills (generalment, es tracta en aquest cas d'estudis longitudinals en els quals s'han revelat dades tant dels pares com dels fills) i entre la delinqüència de diversos germans d'una mateixa família.

En matèria de política criminal, certs polítics de tendència conservadora han assenyalat que la correlació entre dissociació familiar i delinqüència es podria interpretar en el sentit que les subvencions atorgades a aquestes famílies am-

Exemple

Segons dades de l'INE, el 2007 hi havia a Espanya 421.000 famílies monoparentals, una xifra molt inferior a la que s'obtingria amb una estimació basada en un percentatge de divorcis del 50%.

plifiquen la delinqüència, i que, per tant, haurien de ser reduïdes. Els resultats de les recerques empíriques suggereixen el contrari. Les famílies monoparentals tenen un estatus socioeconòmic inferior al de les famílies intactes –fins i tot amb una pensió alimentària, els ingressos de les famílies monoparentals són inferiors als de les famílies intactes–, la qual cosa fa que sovint visquin en barris menys afavorits i força el pare o mare a càrrec d'aquestes famílies a buscar feines a temps complet, que els mantenen moltes hores fora de la llar. Això significa que les ajudes a aquest tipus de famílies –que poden prendre diferents formes– s'haurien de multiplicar.

5.2. L'escola

L'escola –entesa aquí en un sentit ampli que inclou tant l'escola primària com la secundària– no sols contribueix a l'educació dels nens i adolescents, sinó que també constitueix un agent de socialització important.

Les recerques empíriques constaten, de manera sistemàtica, una correlació entre el fracàs escolar i la delinqüència.

Globalment, els adolescents que tenen problemes escolars solen estar més implicats en comportaments antisocials que els que no presenten aquests problemes. Recordem aquí, una vegada més, que això no significa que tots els adolescents que tenen problemes escolars estiguin implicats en comportaments antisocials, sinó que, quan es compara el conjunt d'adolescents amb dificultats escolars amb el conjunt dels que no presenten aquestes dificultats, el primer conjunt presenta taxes de delinqüència superiors a les del segon. Per operacionalitzar el fracàs escolar, els investigadors utilitzen com a indicadors, per exemple, l'abandonament escolar, el fet de repetir un any d'estudis, les qualificacions baixes, el fet de detestar l'escola o les males relacions amb mestres i professorat.

No obstant això, la correlació entre fracàs escolar i delinqüència no implica que el primer sigui la causa de la segona. Com hem assenyalat en l'apartat 2, les recerques transversals constaten que els dos fenòmens es presenten al mateix temps, però no permeten establir relacions causals. Des d'un punt de vista empíric, la causalitat podria ser inversa, en el sentit que la implicació en la delinqüència –amb el que aquesta comporta de temps passat fora de casa, de conflictes familiars si els pares la descobreixen i de rebot d'altres adolescents convencionals– sigui la causa dels mals resultats escolars. També hi podria haver una tercera variable –per exemple, una supervisió familiar insuficient– que seria la causa d'ambdós fenòmens.

Prenent en consideració els resultats de recerques longitudinals, Agnew (2009) considera que l'efecte causal del fracàs escolar sobre la delinqüència és **modest i indirecte**, en el sentit que el fet de no dedicar prou temps a l'escola deixa

un temps lliure que permet la freqüentació d'iguals i amics desviats. Al mateix temps, el fet que la relació sigui causal implica que els programes dedicats a millorar el rendiment escolar haurien de reduir alhora la delinqüència, i aquest resultat ha estat corroborat en avaluar alguns programes.

La clau rau en el fet que els programes per a millorar el rendiment escolar intenten allunyar els adolescents de les “males companyies”, i aquestes són també les que sovint els inciten a participar en comportaments antisocials.

Les recerques empíriques suggereixen que les millors escoles se solen caracteritzar perquè tenen classes amb un nombre limitat d'estudiants, els ofereixen bones condicions de treball i perspectives de futur, controlen la disciplina dels estudiants, però en recompensen alhora els esforços, disposen de bons recursos econòmics i fomenten relacions cordials entre el sector administratiu i el professorat. Aquestes escoles es caracteritzen, així, perquè presenten nivells de conflicte baixos (teoria de la tensió), supervisen adequadament els estudiants (teoria del control), promouen mètodes d'educació apropiats (teoria de l'aprenentatge social), eviten que els estudiants siguin qualificats de ganduls o problemàtics (teoria de l'etiquetatge) i ofereixen menys oportunitats per a cometre actes desviats (teories situacionals). Tot això comporta que els adolescents que assisteixen a aquestes escoles estiguin menys implicats en la delinqüència (Agnew, 2009).

5.3. El barri

Tots sabem que a cada gran ciutat hi ha alguns barris més perillosos que d'altres. Històricament, el desenvolupament d'aquests barris estava vinculat, a Europa, al creixement desmesurat de certes ciutats que es va produir a partir de la industrialització i l'aparició del proletariat com a nova classe social. Les ciutats, amb les seves noves fàbriques, atreïen grans masses de treballadors rurals que rebien salaris miserables i s'instal·laven als barris que oferien habitatges amb lloguers moderats, o en barris nous que es desenvolupaven sense una planificació urbana clara. Al mateix temps, l'arribada d'aquests habitants produïa en molts casos l'èxode dels antics veïns cap a barris menys degradats, i el mateix camí seguien els habitants nous que aconseguïen millorar la seva situació econòmica. Així, aquests barris sofrien un procés de degradació progressiva. Les intervencions de l'Estat durant bona part del segle XX consistien generalment en la construcció de grans blocs d'apartaments (que sovint rebien a Espanya denominacions com els *3.000 habitatges* o els *500 habitatges*). Si bé aquests habitatges oferien condicions de vida millors, molts dels barris on es van construir es van transformar ràpidament en zones considerades perilloses.

De fet, en algunes ciutats –per exemple, a Lió, França– alguns dels grans edificis d'apartaments construïts fa uns anys van ser demolits en la dècada de 1990.

En termes d'urbanisme, la solució no consisteix a aglutinar al mateix barri totes les famílies que sofreixen problemes econòmics, sinó a distribuir els habitatges econòmics en diferents barris de la ciutat.

Aquesta solució és sovint rebutjada pels habitants de barris més acomodats, que temen una degradació de la zona on resideixen, i també una disminució del valor de les seves propietats ja que les persones que disposen dels mitjans econòmics necessaris per a comprar-les començarien a evitar aquesta zona. En la premsa, es poden trobar nombrosos exemples de veïns que es manifesten contra la instal·lació al barri de persones de determinades ètnies; una cosa decidida, en molts casos, pels serveis socials que intenten millorar la situació general de la població. Ens trobem, així, en un cercle viciós en el qual la millor solució per a les famílies desfavorides és rebutjada per les que tenen una situació econòmica millor.

Els barris desfavorits són estudiats pels criminòlegs perquè molts dels delinqüents identificats pel sistema de justícia penal provenen d'aquests barris. En aquest context, la primera operació que cal fer, en iniciar una recerca, consisteix a definir quins barris són considerats desfavorits. Generalment, per definir aquests barris, els criminòlegs han pres en consideració quatre dimensions:

- les dificultats econòmiques dels habitants,
- la població inestable,
- la presència de famílies dissociades i
- la degradació urbana.

Minories ètniques

En la segona meitat del segle XX, l'augment de la immigració a l'Europa occidental va comportar també tenir en compte la presència de minories ètniques, una característica també estudiada als Estats Units des dels inicis de la criminologia, a causa de la llarga tradició d'immigració d'aquest país. No obstant això, la majoria de les minories ètniques que componen la immigració es caracteritzen perquè presenten un nivell socioeconòmic més baix que el de la resta de la població. En la pràctica, això comporta que l'efecte de la presència de minories ètniques desaparegui quan es pren en consideració el nivell socioeconòmic del barri.

1) Les **dificultats econòmiques** es poden operacionalitzar prenent, per exemple, el valor mitjà de compra o de lloguer de les propietats del barri, el salari mitjà dels habitants, el percentatge de desocupació o el percentatge de famílies que reben ajudes socials.

2) La població inestable² es pot operacionalitzar consultant els registres de les oficines d'empadronament per observar la rotació de les persones que s'instal·len en aquests barris.

A l'Europa occidental, l'absència de polítiques d'immigració clares ha comportat que molts immigrants descartin la possibilitat d'integrar-se al país d'acollida, i també que molts estrangers es trobin en situació il·legal i ni tan sols tinguin la possibilitat d'integrar-s'hi.

En la majoria dels casos, aquests immigrants intenten llavors estalviar diners i tornar als països d'origen, una situació que no els incita a comprar una propietat o a mudar-se a barris on els lloguers són més cars. En conseqüència, la mobilitat d'aquestes persones sembla molt més reduïda que la que va ser observada als Estats Units.

3) La **dissociació familiar** es pot operacionalitzar prenent en consideració el percentatge de famílies monoparentals i recompostes entre les famílies del barri.

4) Finalment, la **degradació urbana** es pot operacionalitzar a partir de la presència de grafitis a les parets, d'escombraries als carrers, de prostitució i de venda de drogues. Això es pot dur a terme mitjançant observacions fetes pels investigadors o, com es va fer en la Segona enquesta internacional de delinqüència autorevelada (ISR-2), per mitjà de preguntes fetes als adolescents sobre la presència d'aquests elements als seus barris.

Observació

Seria convenient dir que, cada vegada que es mesuren aquestes quatre dimensions, cal comparar la puntuació de diferents barris per poder decidir quins són els que poden ser considerats desfavorits. En cap cas s'han de mesurar aquestes dimensions en un sol barri, considerat *a priori* desfavorit, perquè això deixaria la investigació sense punt de comparació.

Les recerques empíriques corroboren que els adolescents que viuen en barris desfavorits presenten, globalment, taxes de delinqüència més elevades que les dels joves que viuen en altres barris. Aquest resultat prové en general d'enquestes de delinqüència autorevelada que classifiquen els joves segons el barri on viuen i comparen després les taxes de prevalença i incidència de la delinqüència d'aquests grups. Les investigacions que han pres en consideració el barri de residència dels adolescents detinguts per la policia, condemnats pels tribunals o institucionalitzats, confirmen també una sobrerrepresentació d'aquells que viuen en barris desfavorits.

Com es pot explicar aquesta correlació?

- En primer lloc, un barri degradat ofereix més oportunitats de cometre delictes o fer actes antisocials com pintar grafitis, consumir o vendre drogues,

⁽²⁾L'interès per aquesta dimensió es va desenvolupar sota la influència d'investigacions nord-americanes sobre immigrants que s'establien en un barri desfavorit i l'abandonaven tan bon punt els seus mitjans econòmics els permetien mudar-se a un barri millor.

Vegeu també

Sobre la distinció entre *immigrants* i *estrangers*, vegeu el mòdul sobre immigració i delinqüència.

o aprofitar la presència de drogoaddictes per a apoderar-se dels seus diners (teories situacionals).

- En segon lloc, la presència d'altres adolescents desviats pot afavorir també l'aprenentatge de la delinqüència i la racionalització de la comissió d'aquests actes (teoria de l'aprenentatge social).
- En tercer lloc, les dificultats econòmiques afavoreixen un estat d'estrès psicològic en els habitants del barri, que podria ser alliberat amb la delinqüència (teoria de la tensió).
- En quart lloc, en un barri perillós, el control social informal exercit pels veïns és inferior al que hi ha en altres barris perquè les persones solen evitar, per exemple, els passejos nocturns en aquests barris (teoria del control).
- En cinquè lloc, els adolescents que viuen en aquests barris tenen més probabilitats de ser considerats adolescents problemàtics, de manera que tindran dificultats per a trobar amics entre els adolescents convencionals i, al mateix temps, podrien ser controlats amb més freqüència per les patrulles policials que recorren els barris desfavorits (teoria de l'etiquetatge).

El control social en un barri perillós

La relació entre la falta de control social informal i la degradació del barri ha estat estudiada també per la teoria dels vidres trencats (Wilson i Kelling, 1982) i de l'eficàcia col·lectiva (Sampson i Raudenbush, 1999).

Com veiem, les principals teories criminològiques proposen explicacions coherents sobre la relació entre barris desfavorits i implicació en la delinqüència. Cal afegir que la presència d'adolescents desviats en un barri contribueix a la seva degradació, i genera així un cercle viciós que, en amplificar les característiques negatives d'un barri, pot fer augmentar també la implicació en la delinqüència dels habitants d'aquest barri.

Els lectors hauran observat que, en les nostres explicacions, hem evitat assenyalar que els barris desfavorits presenten taxes de delinqüència més elevades que els altres barris. En canvi, hem indicat que els adolescents que viuen en aquests barris presenten taxes de delinqüència més elevades que altres adolescents. Això es deu al fet que molts delictes no són comesos a la zona de residència (per exemple, hi ha més víctimes propícies per a una estrebada al centre de la ciutat que en un barri perifèric) i que alguns delictes que són comesos al barri de residència (per exemple, les baralles entre grups d'adolescents) no són denunciats a la policia, de la qual amb freqüència solen desconfiar els habitants del barri (en gran part, per les raons que esgrimim en esmentar la teoria de l'etiquetatge). Les estadístiques policials informen sobre el lloc on es van cometre els delictes, i no reflecteixen el lloc de residència dels autors

d'aquests delictes. Per aquest motiu, el centre d'una ciutat sol presentar taxes de delinqüència altes que no signifiquen que en aquest lloc visqui una gran quantitat de delinqüents.

Finalment, hem d'assenyalar que el fet d'haver constatat que als barris desfavorits hi ha més adolescents desviats que als barris convencionals no ha d'induir, en cap cas, el lector a generalitzar les conclusions i considerar que cada adolescent que viu en aquest barri és més delinqüent que un adolescent que visqui en un altre barri. Aquest raonament erroni, que consisteix a treure conclusions de micronivell (els individus) a partir de resultats de macronivell (el barri), es coneix com a *fal·làcia ecològica*.

Un adolescent d'un barri desfavorit pot sobrepassar els límits imposats per aquest barri, ja que hi ha molts elements que poden actuar com a factors de protecció.

Exemple

L'educació rebuda en el si de la família i de l'escola pot dotar el jove d'un bagatge que li permeti obtenir una bona ocupació i realitzar-se personalment.

En aquest sentit, les polítiques públiques de suport als barris desfavorits haurien de ser no sols una de les prioritats en matèria de política social, sinó també en matèria de política criminal.

5.4. Els iguals i les bandes juvenils

Quan els adolescents cometen delictes, en general ho fan en grup. Al mateix temps, els adolescents més implicats en la delinqüència solen tenir amics desviats. Aquesta última és una de les correlacions més robustes i constants en la recerca criminològica. Sovint s'ha explicat utilitzant la teoria de l'aprenentatge social. No obstant això, les recerques transversals no permeten establir clarament la causalitat. Un adolescent pot haver après dels amics com ha de cometre delictes i racionalitzar-los; però també és possible que un adolescent que duu a terme comportaments antisocials prefereixi buscar amics amb un perfil similar –una cosa que succeeix en tots els dominis de la vida: a qui li agrada l'esport, per exemple, sol buscar o trobar amics esportistes– o sigui rebutjat pels adolescents convencionals i s'hagi de conformar amb amics desviats. Alhora, és possible que hi hagi terceres variables –el fracàs escolar, la falta de supervisió parental, el barri on es viu– que causen ambdós fenòmens.

La criminologia s'ha interessat no sols per la presència d'*amics* desviats sinó, de manera més general, per la d'*iguals* (que constitueixen una categoria més àmplia, ja que engloben tots els adolescents que envolten l'adolescent estudiat) desviats. Tots els companys de grau i els adolescents de la mateixa edat del barri són iguals, però només alguns són amics entre ells. Alguns d'aquests grups formen bandes juvenils, les quals han estat estudiades amb freqüència. No obstant això, en parlar de *bandes* convé deixar de costat el concepte de *causalitat*. En efecte, com veurem de seguida, les definicions de *bandes* solen exigir que hagin comès delictes per a considerar-les com a tals. S'incorreria així

en una tautologia si s'exigís que un grup cometi delictes per considerar-lo una banda i després se sostingués que els delictes es cometien perquè l'adolescent forma part d'una banda.

Un dels grups de treball de la **Societat Europea de Criminologia** (European Society of Criminology) és l'**Eurogang Network**, que ha definit una *banda* com:

“un grup durable de joves que passa molt de temps als carrers i la implicació en la delinqüència dels quals forma part de la seva identitat de grup”.

Nota

Es considera que fan falta almenys tres membres per parlar d'un grup i que han d'haver passat almenys tres mesos junts perquè el grup pugui ser considerat durable.

El grup Eurogang ha elaborat nombroses investigacions, els principals resultats de les quals van ser resumits per Klein, Weerman i Thornberry (2006), els quals constaten que les bandes de carrer europees estan formades principalment per minories ètniques o nacionals i que el seu desenvolupament és relativament recent; fins i tot les que existeixen des de fa deu o quinze anys encara no s'han estabilitzat. Així mateix, els membres d'aquestes bandes tenen taxes més elevades de comportaments violents –i s'impliquen en formes més greus de violència– que els qui no són membres d'una banda. En particular, la relació entre els comportaments violents i la pertinença a un *gang* és més robusta per als delictes violents més greus. En aquest context, el comportament violent típic dels membres de bandes europees són les baralles. Comparades amb les bandes nord-americanes, les europees presenten taxes més baixes de violència, la qual cosa es podria deure al seu desenvolupament recent, a la presència restringida d'armes de foc i al fet que els grups europeus donen menys importància a la defensa del lloc físic que ocupa la banda.

6. La teoria general de la delinqüència juvenil d'Agnew

Robert Agnew (2009) ha proposat, recentment, una teoria general de la delinqüència que pren en consideració els resultats empírics de les recerques disponibles i les principals teories criminològiques, i els combina en un conjunt d'hipòtesis coherents.

L'objectiu principal d'aquesta teoria és explicar per què certs joves tenen més probabilitats que d'altres d'implicar-se en la delinqüència.

Subsidiàriament, la teoria intenta explicar les característiques de la delinqüència al llarg de la vida d'una persona (explicació de micronivell), i també la diferent implicació en la delinqüència de diferents grups socials (explicació de macronivell).

La teoria d'Agnew (2009) utilitza quatre factors explicatius:

- la irascibilitat i l'autocontrol baix,
- l'educació familiar deficient,
- les experiències escolars negatives i
- la delinqüència dels iguals.

Cada factor correspon a un dels grans aspectes de la vida dels adolescents:

- el jo,
- la família,
- l'escola i
- els iguals i amics.

A més, cada factor contribueix a augmentar el risc d'implicar-se en la delinqüència per raons que són explicades per les grans teories criminològiques presentades en aquest mòdul.

1) En primer lloc, les persones irascibles i amb un nivell d'autocontrol baix tenen més probabilitats d'implicar-se en la delinqüència no sols per les raons exposades per la teoria de l'autocontrol, sinó també perquè viuen sovint situacions d'estrès (teoria de la tensió), solen buscar recompenses a curt termini i sensacions fortes (teoria de l'aprenentatge) i són més fàcilment etiquetades

com a problemàtiques (teoria de l'etiquetatge). Aquest estil de vida augmenta també les ocasions que se'ls presenten de cometre delictes (teories situacionals).

2) En segon lloc, l'educació familiar deficient fa referència a la utilització, per part dels pares, de tècniques inadequades per a educar els fills. Aquestes inclouen principalment el rebuig o la negligència envers els nens, un vincle feble o conflictual entre pares i fills, i l'absència d'aplicació d'una certa disciplina i vigilància. Una educació familiar deficient d'aquestes característiques genera tensió, implica poc control directe (cosa que augmenta les probabilitats de trobar ocasions per cometre delictes) i poques coses per perdre en cas que l'adolescent cometi delictes (la relació amb els pares ja és dolenta abans que l'adolescent cometi el delicte), pot afavorir l'aprenentatge de la violència a la llar (quan els pares desconeixen les tècniques bàsiques per a la resolució de conflictes de manera pacífica) i augmenta el risc de rebuig per part d'altres adolescents convencionals (teoria de l'etiquetatge).

3) En tercer lloc, les experiències escolars negatives, com abandonar l'escola, repetir un any escolar, tenir qualificacions baixes o portar-se malament amb mestres i professorat, augmenten també les probabilitats d'implicar-se en la delinqüència per les raons que hem vist en el mòdul sobre escola i delinqüència.

4) En quart i últim lloc, el fet de freqüentar iguals delinqüents també augmenta les probabilitats d'implicar-se en la delinqüència per les raons que hem vist en el mòdul sobre iguals desviats i bandes juvenils.

Agnew (2009) considera també que aquests factors solen interactuar entre ells i que cadascun d'ells influencia o condiona l'efecte dels altres factors sobre la delinqüència. Pel que fa a la interacció, és a dir, als efectes recíprocs entre factors –que constitueixen una forma de causalitat circular, en la qual no es pot establir amb claredat quin factor actua com a causa i quin factor actua com a conseqüència–, es pot esmentar, com a exemple, que una educació familiar deficient pot fer que el nen desenvolupi un nivell baix d'autocontrol i que aquest, a la vegada, pot dificultar encara més l'educació en el si de la família. El mateix es pot dir de la interacció entre autocontrol baix i experiències escolars negatives. Aquestes últimes també poden fer que l'adolescent s'associï amb amics desviats i, a la vegada, la presència d'aquests causarà sovint un descens del rendiment escolar.

En afirmar que cada factor influencia o condiona l'efecte dels altres factors sobre la delinqüència, Agnew (2009) esmenta com a exemple que l'educació familiar deficient té un impacte més negatiu entre els joves que tenen amics delinqüents. Això significa que l'impacte de cada factor serà més gran quan també estigui present un altre o altres dels quatre factors causals de la delinqüència.

Agnew (2009) apunta també que la delinqüència és tractada generalment per les teories com a variable dependent (l'efecte de certes causes), però que, en determinats casos, també se la pot considerar variable independent (és a dir, la causa d'altres variables). En aquest sentit, assenyala que la delinqüència té un efecte sobre els altres factors i que la delinqüència prèvia augmenta la probabilitat de delinqüència posterior. Pel que fa a la influència de la delinqüència sobre els altres factors, diu que la delinqüència afecta les relacions amb els pares i els resultats acadèmics i augmenta el risc de tenir amics delinqüents, i que aquests efectes seran més importants quan l'adolescent que comet el delictes és etiquetat com a delinqüent i, en conseqüència, és tractat de mala manera per les persones i institucions convencionals. D'altra banda, l'afirmació que la delinqüència prèvia augmenta la probabilitat de delinqüència posterior s'explica perquè, en general, la delinqüència no és detectada ni sancionada i aporta beneficis a curt termini. Al mateix temps, la delinqüència també pot afectar els quatre factors centrals de la teoria (empitjorant les relacions amb els pares i els resultats acadèmics, fomentant l'associació amb iguals delinqüents i el desenvolupament d'un nivell d'autocontrol baix, orientat cap a la satisfacció immediata dels desitjos). És a dir, que els quatre factors poden provocar la delinqüència, i aquesta a la vegada els pot reforçar, i generar així, una vegada que l'adolescent s'ha començat a implicar en la delinqüència, una situació de causalitat recíproca que afavoreix el manteniment de la conducta delictiva.

Agnew (2009) també es pregunta per què alguns individus són més susceptibles que d'altres de presentar els quatre factors, i respon que això es deu a factors biològics i mediambientals. Entre els factors biològics, inclou els efectes nefastos sobre el desenvolupament cerebral que poden provocar certes complicacions durant el part, i també el fet que la mare sigui alcohòlica o toxicòmana o estigui desnodrida durant l'embaràs. Esmenta també les lesions cerebrals, l'exposició a substàncies tòxiques (com el plom) i una alimentació deficient durant els primers anys de vida, que afecten també el funcionament del cervell. Entre els efectes mediambientals, assenyala les conseqüències indirectes de pertànyer a una família amb un estatus socioeconòmic baix, la qual cosa pot fer que el nen creixi en un barri desfavorit, assisteixi a escoles que no proporcionen una bona educació i estigui més exposat a associar-se amb iguals delinqüents. En conseqüència, les persones més exposades resulten ser els nois adolescents que viuen en barris desfavorits, els pares dels quals els proporcionen una educació familiar deficient, que travessen dificultats escolars i que tenen amics delinqüents.

Pel que fa a l'explicació de la delinqüència al llarg de la vida d'una persona que proposa aquesta teoria (que constitueix la primera de les explicacions subsidiàries indicades al començament d'aquest apartat), Agnew (2009) considera que, quant a la delinqüència limitada a l'adolescència, s'ha de prendre en consideració que els canvis socials i biològics associats a la delinqüència afecten els quatre factors de la teoria. Això explicaria, llavors, l'augment general de la delinqüència durant aquest període. Pel que fa a la delinqüència persistent durant tota la vida, considera que un grup reduït de persones desenvolupa

molt ràpidament trets negatius de personalitat (especialment, la irascibilitat i l'autocontrol) i està exposat des d'una edat molt primerenca a un ensenyament familiar deficient. Després, aquests trets de personalitat s'estabilitzen i tenen conseqüències en altres aspectes de la vida (el fracàs escolar, la preferència per amics delinqüents, etc.). També els efectes d'una educació deficient es fan sentir al llarg de tota la vida.

Finalment, pel que fa a la diferent implicació en la delinqüència de diferents grups socials, Agnew (2009) sosté que els membres de certs grups tenen més probabilitats de puntuar alt en els quatre factors, sense introduir una explicació clara de les raons d'aquestes diferències. Això vol dir que, en comparar diversos grups, hauríem de trobar diferències en les puntuacions que obtenen en les escales utilitzades per operacionalitzar els quatre factors. Aquestes diferents puntuacions explicarien després la implicació diferencial en la delinqüència d'aquests grups. Els que presentin les puntuacions més elevades (en el sentit de negatives) en els quatre factors, també haurien de presentar les taxes més elevades de delinqüència. Agnew (2009) també admet que, a més dels quatre factors de la seva teoria, altres característiques de certs grups poden tenir una influència sobre la delinqüència d'aquests grups. Per exemple, el fet que els veïns d'un barri exerceixin poc control directe sobre les activitats dels adolescents d'aquest barri pot fer augmentar les taxes de delinqüència d'aquest barri.

Com veiem, la teoria d'Agnew (2009) és una teoria que pot ser qualificada d'integrada (en el sentit que combina diferents teories) i que proposa una explicació coherent de la delinqüència.

Es tracta d'un cas típic de *grounded theory*, és a dir, de teoria elaborada a partir de dades empíriques. Això no impedeix, no obstant, que en el futur sigui provada amb dades empíriques noves. En efecte, la crítica que se sol fer a les explicacions *ex post facto*, o sigui, a les explicacions que s'elaboren amb posterioritat als fets, és que no poden ser refutades (falsejades) perquè els fets ja s'han produït. Això succeeix sovint en el terreny de la història, quan ens trobem amb explicacions contemporànies sobre fets passats, que tenen l'avantatge de conèixer per endavant com es van produir exactament aquests fets, informació de la qual no disposaven les persones que van viure aquests fets (i en la vida quotidiana, quan identifiquem fàcilment els errors comesos en el passat). Aquest problema no es presenta amb la teoria general de la delinqüència juvenil d'Agnew (2009) que, com hem dit, pot ser provada en les investigacions que es duren a terme en els propers anys.

7. La prevenció de la delinqüència juvenil

Els programes de prevenció de la delinqüència juvenil són tan nombrosos que resulta impossible una revisió sistemàtica de tots. A més, la gran majoria dels programes de prevenció aplicats a l'Europa continental no han estat objecte d'avaluacions científiques rigoroses. Habitualment, un programa es posa en marxa amb les millors intencions, però la falta d'avaluacions impedeix saber si ha estat eficaç –i en quina mesura–, si ha resultat innocu o fins i tot si ha tingut efectes contraproductius. D'aquesta manera, quan es produeix un canvi de política criminal i s'impulsa un canvi de programa, els responsables de l'antic programa no tenen arguments científics per a defensar-lo, encara que estiguin íntimament convençuts que ha estat eficaç.

Les avaluacions científiques de programes de prevenció de la delinqüència juvenil provenen, en general, de països anglosaxons i ens hi basarem en aquest capítol, que intenta presentar alguns dels programes que han demostrat la seva eficàcia. En aquesta perspectiva, és possible classificar els programes existents en funció dels factors de risc que hem presentat en aquest mòdul. Així, trobem programes orientats a la família, a l'escola, al barri –que prenen en consideració el grup d'iguals– i programes multifactorials. En els propers paràgrafs indicarem, breument, per a cada tipus d'orientació, les classes d'intervencions previstes i destacarem un o dos programes que han demostrat la seva eficàcia, i assenyalarem els llocs en què és possible obtenir-ne informació més detallada.

Lectures recomanades

Pel que fa a les avaluacions sobre l'eficàcia dels programes de prevenció de la delinqüència, vegeu Eisner, Ribeaud i Bittel (2006), Sherman i altres (1998) i els Blueprints of Violence Prevention (Universitat de Colorado) <http://www.colorado.edu/cspv/blueprints/>

Pel que fa a la **prevenció orientada a la família**, hi ha programes que es poden aplicar abans del naixement, programes destinats a formar els pares i teràpies familiars. Per exemple, el Programa de partenariat família-assistent (*nurse-family program*), que consisteix a enviar assistents socials a visitar, ajudar i assessorar dones embarassades que es troben en situacions socioeconòmiques difícils, ha donat resultats molt positius (<http://www.nursefamilypartnership.org>).

En el marc de la **prevenció orientada a l'escola**, hi ha cursos que promouen el desenvolupament de les competències socials en els nens i adolescents, i també programes focalitzats en la prevenció de certs comportaments com l'assetjament escolar. Un programa que ha demostrat la seva eficàcia és el Perry Preschool Project, que es dirigeix a nens que tenen entre tres i quatre anys d'edat i manifesten problemes d'aprenentatge. El programa dura dos anys,

amb classes de dues hores i mitja per dia, tots els dies de la setmana, durant set mesos per any. A més, els mestres visiten la casa dels nens cada setmana (<http://www.highscope.org/research/perryproject/perrymain.html>).

Entre els programes orientats a la **prevenció als barris**, podem destacar el Programa comunitats que es preocupen (*communities that care*), que intenta reforçar els factors de protecció que podrien evitar que un adolescent s'impliqui en la delinqüència. El programa es desenvolupa en cinc fases: començar, organitzar-se, crear un perfil, crear un pla, i implementar i avaluar (<http://www.sdr.org/ctcresource/>).

Entre els **programes multifactorials**, assenyalem el Programa germans grans/germanes grans (*big brothers / big sisters*), que es dirigeix a nens i adolescents de famílies monoparentals, i que els proposa un mentor que passa amb ells entre tres i cinc hores per setmana (<http://www.bbbs.org>). També cal destacar la teràpia multisistèmica de Hengeller, que es dirigeix a adolescents d'entre dotze i disset anys i proposa intervencions individuals i familiars, i s'ocupa de la relació del jove amb els pares i de la promoció de les seves competències socials (<http://www.mstservices.com/>).

Resum

En aquest mòdul hem estudiat els comportaments antisocials comesos per menors. Hem vist que, durant l'adolescència, la comissió de delictes augmenta fins als setze (de vegades disset) anys i disminueix després. També hem constatat que les recerques longitudinals assenyalen la presència, des de la infantesa fins a l'edat adulta, d'un grup reduït de persones (del 4 % al 10%) que poden arribar a ser responsables de la meitat dels delictes comesos.

Les principals teories criminològiques assenyalen que la implicació en la delinqüència es pot deure en tot o en part a l'exposició a situacions de tensió, a la falta de control o d'autocontrol, al fet d'estar envoltat d'iguals desviats que permeten aprendre o racionalitzar la delinqüència, al fet d'haver estat etiquetat pel sistema de justícia penal o al de trobar-se amb més freqüència amb ocasions propícies per a cometre un delicte.

Ens hem concentrat després en els factors de risc, i hem assenyalat que una dinàmica familiar conflictiva, el fracàs escolar, el fet de viure en un barri desfavorit o de tenir amics desviats o pertànyer a una banda augmenten la probabilitat de cometre delictes.

Després, hem presentat una teoria general de la delinqüència juvenil que combina les teories preesmentades amb els principals resultats de les recerques empíriques sobre els factors de risc i proposa una definició coherent (encara que no definitiva) de la delinqüència.

Finalment, ens hem ocupat breument dels programes de prevenció de la delinqüència, i n'hem indicat les diferents orientacions i hem donat exemples d'alguns programes eficaços.

Exercicis d'autoavaluació

1. Els resultats obtinguts d'investigacions sobre delinqüència juvenil mostren que...
 - a) la majoria de joves no cometen delictes.
 - b) un grup reduït de joves són responsables de la meitat del total de delictes comesos pel conjunt de la població.
 - c) la majoria de joves no cometen una gran quantitat de delictes.

2. Quina de les opcions següents no actuaria com a tècnica de neutralització, segons Sykes i Matza?
 - a) Acceptar la responsabilitat.
 - b) Condemnar els qui condemnen el comportament antisocial.
 - c) Negar les víctimes.

3. Segons la teoria dels vincles socials de Hirschi, resulta especialment rellevant l'aferrament a...
 - a) pare, germans i veïns.
 - b) pares, amics i mestres.
 - c) pares, companys d'escola i mestres.

4. Quin dels trets següents de la personalitat no és indicador d'un nivell baix d'autocontrol, segons l'escala de Grasmick?
 - a) La hiperactivitat.
 - b) L'empatia.
 - c) La incapacitat de diferir les recompenses.

5. Segons les teories situacionals...
 - a) els canvis en les activitats quotidianes dels joves han tingut una influència en l'augment de la delinqüència.
 - b) la prevenció situacional consisteix a intervenir sobre la interiorització de valors favorables a la llei.
 - c) actualment hi ha més joves motivats per a delinquir.

6. Les investigacions mostren que...
 - a) hi ha taxes de delinqüència més elevades als barris desfavorits.
 - b) els joves que viuen a zones desfavorides cometen més delictes que els que viuen en barris convencionals.
 - c) als barris desfavorits hi ha més joves que cometen delictius que als barris convencionals.

7. Segons algunes recerques, els joves pertanyents a les famílies monoparentals...
 - a) estan més implicats en la delinqüència que els que pertanyen a famílies dissociades.
 - b) estan més implicats en la delinqüència que els que pertanyen a famílies intactes.
 - c) tenen un estatus socioeconòmic més alt que les famílies intactes.

8. Els joves més implicats en la delinqüència...
 - a) solen tenir amics delinqüents.
 - b) solen formar part d'una banda juvenil.
 - c) solen cometre delictes violents.

9. Per a la teoria general de la delinqüència juvenil d'Agnew, són causes directes de la delinqüència...
 - a) tenir amics delinqüents.
 - b) presentar un nivell d'autocontrol baix.
 - c) Les dues opcions anteriors són correctes.

10. Segons Agnew, la delinqüència persistent al llarg de la vida té l'origen en...

- a) la presència d'un nivell d'autocontrol baix en l'adolescent.
- b) el control directe escàs que els veïns del barri exerceixen sobre els adolescents.
- c) l'estabilització de trets negatius de la personalitat i l'exposició a una educació deficient.

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

1. c

2. a

3. b

4. b

5. a

6. c

7. b

8. a

9. c

10. c

Glossari

aprenentatge vicari *m* Aprenentatge que es fa per imitació, és a dir, en el qual la persona observa i aquesta observació activa processos cognitius que li permeten comprendre la manera de dur a terme el comportament. L'aprenentatge vicari s'oposa a l'aprenentatge actiu, en el qual la persona actua.

autocontrol *m* Forma de control intern (els mateixos impulsos i reaccions) que consisteix en la capacitat de resistir als desitjos immediats.

cognitiu -iva *adj* Dit d'allò que pertany o que està relacionat amb el coneixement, entès com el cúmul d'informació de què es disposa gràcies a un procés d'aprenentatge o a l'experiència. En l'àmbit de la psicologia, la psicologia cognitiva s'encarrega d'estudiar mecanismes que estan involucrats en la creació de coneixement, des dels més simples fins als més complexos.

conflicte social *m* Aquells conflictes que transcendeixen allò individual i procedeixen de la mateixa estructura de la societat. Aquest procés s'inicia quan una part de la societat percep que l'altra part ha afectat o amenaça d'afectar de manera negativa algun dels seus interessos. El conflicte social és fruit de la convivència social.

contravencions estatutàries (*status offences*) *f pl* En aquest context, es tracta de comportaments que solament poden ser considerats antisocials perquè són fets per menors, és a dir, estan vinculats a l'estatut, a la condició, de menor d'edat.

delinqüència juvenil *f* Conjunt dels comportaments antisocials fets per menors d'edat.

determinisme *m* Teoria que representa que l'evolució dels fenòmens naturals està completament determinada per les condicions inicials. Des del punt de vista individual, el determinisme sosté que el comportament humà està condicionat íntegrament per l'educació que rep, l'ambient i la societat en la qual viu.

dinàmica familiar *f* Maneig d'interaccions i relacions dels membres de la família que estructurin una organització determinada al grup, i que estableixen per al funcionament de la vida en família normes que regulin l'acompliment de tasques, funcions i rols de cadascun dels membres.

estructura familiar *f* Conjunt invisible de demandes funcionals que organitzen les maneres com interactuen els membres d'una família, i que indiquen als membres com han de funcionar.

família dissociada *f* Família en la qual els progenitors estan separats o divorciats, o bé, almenys, un dels progenitors ha mort. Això vol dir que es tracta de famílies en les quals almenys un dels progenitors biològics està absent.

grounded theory *f* Teoria elaborada a partir de dades empíriques.

iguals *m pl* Grup d'iguals que proporcionen el context en el qual s'aprenen les habilitats socioemocionals (habilitats socials relacionades). Aquest concepte constitueix una categoria més àmplia que la d'*amic*, ja que engloben tots els adolescents que envolten l'adolescent estudiat.

ISRD-2 *f* Segona enquesta internacional de delinqüència autorevelada (denominada també *enquesta d'autoinforme*) duta a terme el 2006. En aquest tipus d'enquestes se sol·licita als joves que confessin els delictes que han comès durant un cert lapse de temps.

lliure arbitri *m* Segons algunes doctrines filosòfiques, creença en què l'ésser humà té el poder, mitjançant la reflexió, de triar i prendre les seves pròpies decisions.

programa de reforçament *m* Procés de l'aprenentatge que descriu la manera com els individus encadenen les conseqüències amb els comportaments duts a terme. Hi ha els programes de reforçament continu, en els quals la conseqüència es produeix cada vegada que es fa l'acció, i els programes de reforçament intermitent, en els quals la conseqüència es produeix només de vegades. L'aprenentatge de la delinqüència funciona, generalment, amb programes de reforçament intermitent.

socialització *f* Procés pel qual l'individu acull els elements socioculturals del seu ambient i els integra a la seva personalitat per adaptar-se en la societat. En aquest context, podríem considerar la socialització l'assumpció de l'estructura social en la qual un individu neix, i aprèn a diferenciar el que és acceptable (positiu) del que és inacceptable (negatiu) en el seu

comportament. Aquest procés és factible gràcies als agents socials, que es poden identificar com la família, l'escola, els iguals i els mitjans de comunicació.

tensió *f* Des del punt de vista individual, es refereix a l'estat anímic d'excitació, impaciència, esforç o exaltació que, en determinades circumstàncies, pot provocar frustració o còlera. En el llenguatge popular contemporani, la paraula utilitzada com a sinònim de *tensió* sol ser *estrès*.

Bibliografia

- Aebi, M. F.** (2008). *Temas de criminología*. Madrid: Dykinson.
- Aebi, M. F.; Linde, A.** (2010). "Is There a Crime Drop in Western Europe?". *European Journal on Criminal Policy and Research* (vol. 4, núm. 16, pàg. 251-277).
- Aebi, M. F.; Lucia, S.; Egli, N.** (2010). "Famille et délinquance: La situation en Suisse selon les sondages de délinquance autoreportée (ISRD) de 1992 et de 2006". A: A. Kuhn; F. Vogler; S. Steiner; V. Dittmann; C. Bessler (ed.). *Junge Menschen und Kriminalität/Les jeunes et la criminalité* (pàg. 163-207). Berna: Stämpfli.
- Agnew, R.** (1985). "A Revised Strain Theory of Delinquency". *Social Forces* (vol. 1, núm. 64, pàg. 151-167).
- Beccaria, C.** (1997). *De los delitos y de las penas*. Madrid: Alianza. (Edició original: *Dei delitti e delle pene*, 1765).
- Braithwaite, J.** (1989). *Crime, Shame, and Reintegration*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Burgess, R. L.; Akers, R. L.** (1966). "A Differential Association-Reinforcement Theory of Criminal Behavior". *Social Problems* (núm. 14, pàg. 128-147).
- Cid, J.; Larrauri, E.** (2001). *Teorías criminológicas*. Barcelona: Bosch.
- Clarke, R. V.; Cornish, D. B.** (2000). "Rational Choice". A: R. Paternoster; R. Bachman (ed.). *Explaining Crime and Criminals: Essays in Contemporary Criminological Theory* (pàg. 23-42). Los Angeles: Roxbury.
- Eisner, M.; Ribeaud, D.; Bittel, S.** (2006). *Prévention de la violence chez les jeunes*. Berna: OFSP. <http://www.ekm.admin.ch/fr/documentation/doku/mat_jugendgewalt_f.pdf>
- Felson, M.; Boba, R.** (2010). *Crime and everyday life* (4a. ed.). Los Angeles: Sage.
- Gatti, U.; Tremblay, R. E.; Vitaro, F.** (2009). "Iatrogenic Effect of Juvenile Justice". *The journal of child psychology and psychiatry* (vol. 8, núm. 50, pàg. 991-998).
- Grasmick, H. G.; Tittle, C. R.; Bursik, R. J.; Arneklev, B. J.** (1993). "Testing the Core Empirical Implications of Gottfredson and Hirschi's General Theory of Crime". *Journal of Research in Crime and Delinquency* (vol. 1, núm. 30, pàg. 5-29).
- Hindelang, M. J.; Gottfredson, M. R.; Garofalo, J.** (1978). *Victims of personal crime: An empirical foundation for a theory of personal victimization*. Cambridge, MA: Ballinger.
- Hirschi, T.; Gottfredson, M.** (1993). "Age and the explanation of crime". *American Journal of Sociology* (núm. 89, pàg. 552-584).
- Killias, M.; Aebi, M. F.; Herrmann, L.; Dilitz, C.; Lucia, S.** (2010). "Switzerland". A: J. Junger-Tas; I. Haen-Marshall; D. Enzmann; M. Killias; M. Steketee; B. Gruszczynska (ed.). *Juvenile Delinquency in Europe and Beyond: Results of the Second International Self-Report Study* (pàg. 79-95). Dordrecht / Heidelberg / Londres / Nova York: Springer.
- Killias, M.; Aebi, M. F.; Kuhn, A.** (2012). *Précis de criminologie* (3a. ed.). Berna: Stämpfli.
- Lemert, E.** (1967). *Human Deviance, Social Problems and Social Control*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Moffitt, T. E.** (1993). "Adolescence-Limited and Life-Course-Persistent Antisocial Behavior: A Developmental Taxonomy". *Psychological Review* (vol. 4, núm. 100, pàg. 674-701).
- Sampson, R. J.; Laub, J. H.** (1997). "A Life-Course Theory of Cumulative Disadvantage and the Stability of Delinquency". A: T. P. Thornberry (ed.). *Developmental Theories of Crime and Delinquency* (pàg. 133-162). New Brunswick, NJ: Transaction.
- Sutherland, E. H.** (1947). *Principles of Criminology*. Filadèlfia: Lippincott.
- Tremblay, R. E.** (2000). "L'origine de la violence chez les jeunes". *Isuma: Canadian Journal of Policy Research/Revue canadienne de recherche sur les politiques* (vol. 2, núm. 1, pàg. 10-16).

Tremblay, R. E. (2007). "The Development of Youth Violence: An Old Story with New Data". *European Journal on Criminal Policy and Research* (vols. 3-4, núm. 13, pàg. 161-170).

Tremblay, R. E. (2008). *Prévenir la violence dès la petite enfance*. Paris: Odile Jacob.

Tremblay, R. E.; Gervais, J.; Petitclerc, A. (2008). *Prévenir la violence par l'apprentissage à la petite enfance*. Mont-real (QC): Centre d'Excellence pour le Développement des Jeunes Enfants.

